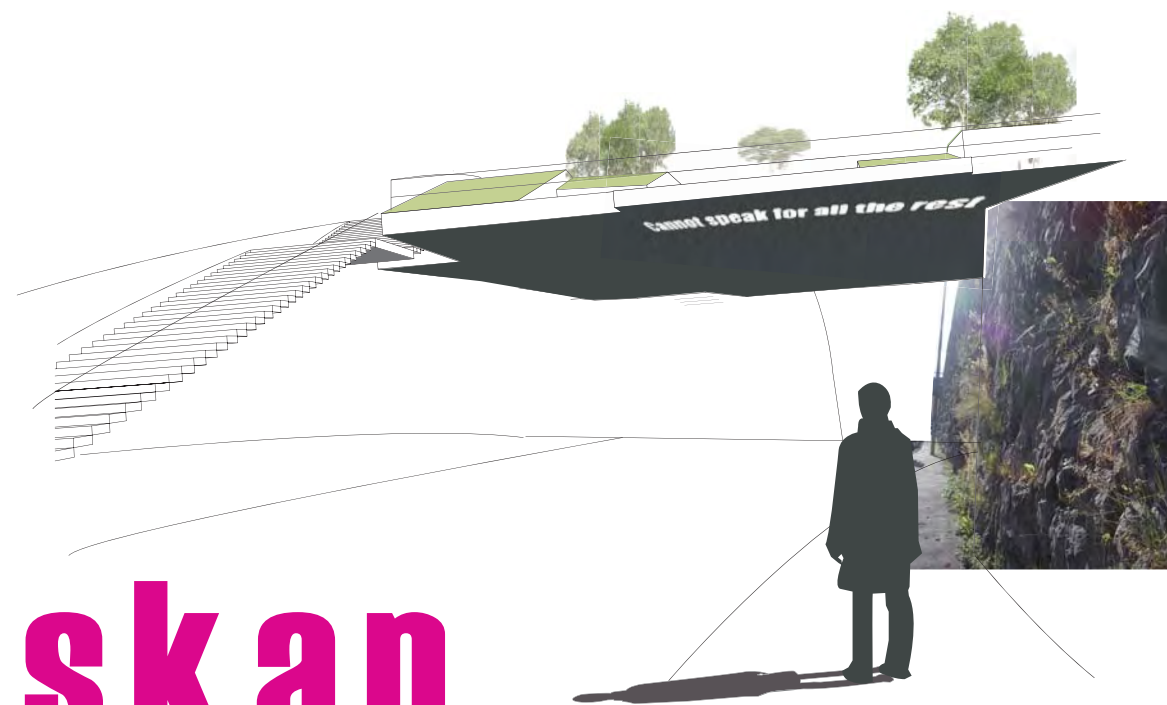

Hybridlandskap

nya möjligheter för offentliga platser i staden

Examensarbete 20 p av Magdalena Lund
Institutionen för landskapsplanering SLU Ultuna
ht 2005
Handledare Klas Eckerberg & Göran Lindberg
Examinatorer Thorbjörn Andersson & Dan Hallemar

Sammanfattning + Abstract

2

Introduktion

3

Bakgrund

3

Inledning

3

Projektet

4

Del I

Hybridlandskap och det offentliga rummet

5

Det offentliga rummet

5

-inte bara mellanrummen

5

Nya gränser - Arkitektur som landskap

6

Folds, blobs och metamorphos

7

Landskapsarkitektens roll idag och igår

8

Del II

Referensprojekt och typologier

9

Typologier

10

Referensprojekt

11

Vilken typ av yta skapas?

13

Del III

Tillämpning

15

Analys

17

Gestaltningsprogram för platsen, Gröna vågor

20

Diskussion

24

Referenser

27

Sammanfattning + Abstract

Sammanfattning

Projektet handlar om offentliga platser i form av parker och torg ovan mark, om hur de kan spara yta genom att utnyttja stadens vertikala tomrum och samtidigt skapa nya rumsliga, sociala och ekologiska kvalitéer och samband.

Hybridlandskap är mitt eget begrepp på denna aktuella företeelse inom arkitektur och stadsplanering. Arkitektur som yta, där fasader och tak blir möjliga att röra sig över, är något relativt nytt som under de senaste åren blivit en allt vanligare syn i arkitekturtidskrifter och på internationella biennaler. Av de projekt som jag använder som referenser har många förknippats med trendiga formspråk genererade av utvecklad datordesign. Men företeelsen är också ett resultat av andra strömningar av förändringar i dagens samhälle, t ex allt tätare städer med brist på gröna ytor och offentliga rum, och som tar sig fysiskt uttryck i arkitekturen. Ur en landskapsarkitekts perspektiv ville jag undersöka de möjligheter som företeelsen öppnar för offentliga platser i urbana miljöer och därmed för hela stadsstrukturer.

I förstudien definierar jag hybridlandskap och undersöker bakgrunden och idéerna bakom min definition för att så småningom kunna omsätta dessa idéer i min verklighet i Sverige. Därefter studerar jag olika referensprojekt som alla visar nya landskapsprojekt i urbana miljöer. Genom att gruppera referensprojekten klargör jag för hur de förhåller sig till stadens befintliga strukturer och undersöker deras sociala, rumsliga och funktionella kvalitéer. Utifrån en av de fem typologierna hittar jag sedan en lämplig plats för en tillämpning, ett ”gestaltningsexperiment” i Stockholm. Tillämpningen, i form av en park-/torg-överdäckning där Torkel Knutssongatan en gång sprängts ned genom Mariaberget, knyter samman Hornsgatan med Riddarfjärden och resten av staden. Dessutom länkar den samman det brutna promenadstråket utmed Mariaberget. Till skillnad från de flesta övriga typologier kan en överdäckning skapa annars omöjliga flöden och samband, en viktig förutsättning för den offentliga platsens funktion och karaktär. Här utan att ta mark i anspråk och plats ifrån andra funktioner och samtidigt tillföra helt nya kvalitéer i den befintliga miljön. Där ändringar av den befintliga infrastrukturen blir för komplicerade får nya stadsrum anpassa sig till de givna förutsättningarna. När man tvingas att tänka nytt och välkomnar de utmaningar och kvalitéer som detta innebär ger man också utrymme för nya, intressanta lösningar.

Abstract

This project explores how artificial landscapes as parks and squares above ground can save space by using the vertical voids in urban environments and create spatial and social as well as ecological qualities and connections.

Hybrid landscapes are a phenomenon of current interest within the field of architecture and urbanism. Architecture as surface, where facades and roofs become possible to tread, is a relatively recent occurrence that over the past few years has become an increasingly common sight in architectural magazines and on international architecture exhibitions. Many of my selected reference projects have often been associated with sensational contemporary design trends generated by advanced computer software. But the phenomenon is also a result of other different currents of change that exist within today’s society, densified cities with a lack of open space for example, which is also expressed in architecture. From the point of view of a landscape architect I wanted to study the many possibilities that this phenomenon opens up for public spaces in urban environments and consequently for entire city structures.

In my first chapter I define hybrid landscapes and explore the background and the ideas behind it, to eventually be able to transfer these ideas into my own reality here in Sweden. In chapter 2, I study different reference projects that all show new landscape projects in urban environments. By categorizing the different projects I define their relations with the existing urban structure; their similarities and differences, and how social, spatial and functional qualities are achieved. On the basis of one of the typologies I find a suitable spot for an application in Stockholm. This application, a public space deck above the existing infrastructure where Torkel Knutssongatan was once led down as a gap through Mariaberget, creates a new link between Hornsgatan and Riddarfjärden (and thereby also the rest of the city). Furthermore, it also connects the broken green promenade along Mariaberget. Unlike most of the other typologies, decks can create otherwise impossible connections and flows of people, an important aspect that characterizes public spaces. This one does without claiming land or disturbing other functions, and at the same time providing new qualities within the existing environment. Where changes in the existing infrastructure are too complicated, the new public spaces will have to adjust to the given conditions. When one is forced to think in a

new way and take advantage of the challenges and the qualities that it implies it will create new interesting solutions.

Introduktion

Hybridlandskap: Landskap som oberoende av markyta konstruerats mellan eller ovan byggda strukturer, gestaltade som ett eller korsade i efterhand till ett gemensamt system. I ett större perspektiv hybrid mellan stad och landskap, i ett mindre mellan byggnad och öppen plats - park eller torg - det publika landskapet i staden

Gränsen mellan arkitektur och landskapsarkitektur blir alltmer flytande. Byggnader i form av artificiella landskap har under de senaste åren blivit en allt vanligare syn i arkitekturtidskrifter och på internationella biennaler. Det som till en början kan förknippas med formtrender, datorexperiment och geometrisk flykt, visar sig mer mångbottnat än så. Landskap på byggda strukturer, oberoende av markyta, kan innebära en utvidgning av det hotade ständigt krympande offentliga rummet när våra städer förtätas.

Projektet *Hybridlandskap – nya möjligheter för offentliga platser* undersöker en företeelse inom arkitektur och stadsplanering som de senare åren aktualiserats och växt sig allt starkare. Arkitektur som yta, där fasader och tak blir möjliga att röra sig över, är något relativt nytt. Idén om att bygga trädgårdar på tak har funnits sedan innan vår tideräkning men vad som är nytt är upplösningen av gränserna mellan det byggda och landskapet. Ur en landskapsarkitekts perspektiv är det som främst engagerat och intresserat mig de många möjligheter som företeelsen öppnar för nya offentliga platser i urbana miljöer och därmed också för hela stadsstrukturer. Det offentliga rummet handlar inte bara om mellanrummen.

“If the city is a landscape buildings are mountains” ”Om staden är ett landskap är byggnader berg” (Guallart, 2004, sid 111)

Citatet beskriver väl hur man idag teoretiserar kring begreppet landskap. Idag innefattar begreppet både stad och landskap. Den tidigare uppdelningen mellan stad och landskap och byggnad och landskap som enskilda element, har börjat lösas upp.

Förändrade synsätt på staden och landskapet som fenomen har gett upphov till nya visioner för våra städer. Staden ses idag som ett ständigt föränderligt landskap. Det jag valt att kalla hybridlandskap innefattar både skalan stad - landskap och byggnad - landskap. Det här projektet fokuserar mestadels på den lilla skalan, öppna ytor i urbana miljöer och deras sammansmältning med byggda strukturer. Alltsedan de hängande trädgårdarna i Babylon har man använt byggnaders tak till att skapa artificiella utemiljöer. Med dagens teknik, nya motiv och formspråk kan byggnad och landskap utgöra ett, interagera, samspela i olika nivåer, växa om vartannat och skapa nya spännande rum och miljöer. *”I framtiden kommer*

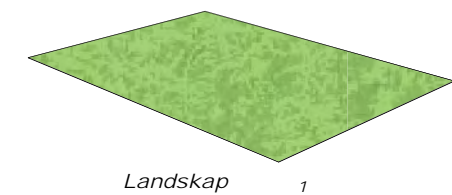
skillnaden mellan arkitekt och landskapsarkitekt att försvinna” (Rem Koolhaas-citerad av Schäfer, 1998, sid 16).

I dag lever det offentliga rummet, både som konkret och abstrakt företeelse, under flera hot. Öppna offentliga ytor naggas sakta i kanterna, ersätts av infrastruktur och byggnader i vilka vi tillbringar alltmer av vår tid. Till allt större del glasas de in, blir till övervakade köpgallerior och shoppingpassager. Platser som styrs av kommersiella intressen, där man vistas under en begränsad del av dygnet och för att handla eller utnyttja annan service. Trots denna utveckling kommer behovet av traditionellt öppna offentliga platser troligen alltid att finnas kvar, men de måste finna nya sätt hävda sin existens i städer där varje liten yta har en dyr prislapp och måste utnyttjas maximalt.

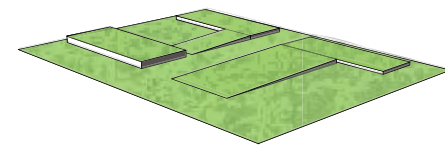
Det offentliga rummet handlar inte bara om mellanrummen. Det finns utrymmen överallt i staden som inte används, när mellanrummen sakta äts upp. Allt fler exempel på innovativa lösningar i urbana miljöer visar på detta. Nya alternativa platsbildningar i staden kan skapas där det offentliga rummet hotas, saknas eller har potential att utvecklas och förbättras. Gränsen för det besittningsbara rummet tänjs och dras upp på byggnadskroppen/den byggda strukturen.

Projektet *Hybridlandskap* undersöker de landskap som oberoende av markyta konstruerats mellan eller ovan byggda strukturer, gestaltade som ett eller korsade med andra strukturer i efterhand till ett gemensamt system. I ett större perspektiv mellan stad och landskap, i ett mindre mellan byggnad och öppen plats - park eller torg - det publika landskapet i staden. Just möjligheten till korsningar mellan tidigare motsatta kategorier som naturligt och artificiellt och stad och landskap är något som karaktäriserar vår tid. Den ökande upplösningen mellan byggda strukturer och det öppna offentliga rummet eller landskapet är en mycket intressant del av en möjlig utveckling inom landskapsarkitekturen.

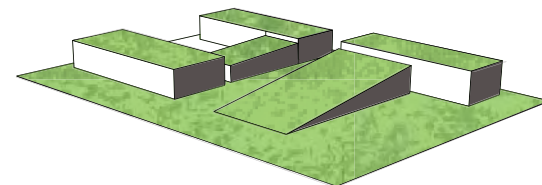
De fria offentliga ytorna i stadens täta struktur har alltid väckt intresse och engagemang hos mig, hur de i en del av den komplexa stadsstrukturen påverkar våra rörelsemönster och uppmuntrar till aktivitet och interaktion. Vari ligger min roll som landskapsarkitekt att utveckla nya möjligheter för dessa stadsrum i nya och befintliga strukturer för framtidens städer? Möjligheter som ständigt ökar i en oändligt komplex värld där artificiellt och naturligt knappt längre är åtskiljbart...

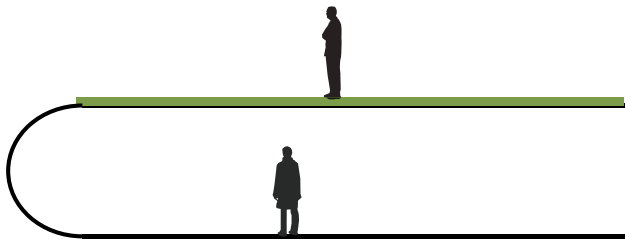
Landskap 1

2

3 Hybrid landskap - stad

golv blir vägg blir tak

Jag ser det här arbetet som ett tillfälle att utforska en för mig okänd nivå inom landskapsarkitekturen, i mötet med en arkitektur och urbanism vars intresse för landskapet växer sig allt starkare.

problemformulering

Vad händer med våra fria ytor, offentliga rum när städerna förtätas och trycket ökar på de allt mindre ytorna vi har att röra oss på utanför våra bostäder och arbetsplatser? Det byggda står traditionellt i kontrast till det öppna stadsrummet och ses därför som hot mot de öppna luckorna. När nya ytor behövs, kan det byggda då istället utvidga eller faktiskt utgöra offentliga platser, kan de **vitalisera** istället för att **reducera**?

Vilka möjligheter öppnar hybridlandskap för nya offentliga platser i staden? Vilka fördelar respektive nackdelar för de med sig? Åt vilket håll för denna utveckling landskapsarkitekturen när förutsättningarna förändras? Landskapsarkitektens roll har genomgått stora förändringar de senaste femtio åren och står inför ytterligare förändringar och nya utmaningar.

syfte och mål

Syftet är att ringa in, studera och belysa ämnet hybridlandskap ur en landskapsarkitekts perspektiv genom att undersöka vilka möjligheter som företeelsen kan innebära för offentliga platser i urbana miljöer. Målet är att knyta ihop arbetet genom att testa en tillämpning på en plats där det offentliga rummet hotas eller saknas, som ett bevis på att det finns osynliga platser i staden som kan utvecklas och tillföra nya kvalitéer.

metod

I. I en **förstudie** definierar och undersöker jag genom litteraturstudier bakgrunden till ämnet; de idéer och tankegångar som ligger bakom hybridlandskap och hur utvecklingen av det offentliga rummet ser ut.

II.Referensprojekt och typologier Del II analyserar utvalda referensprojekt som

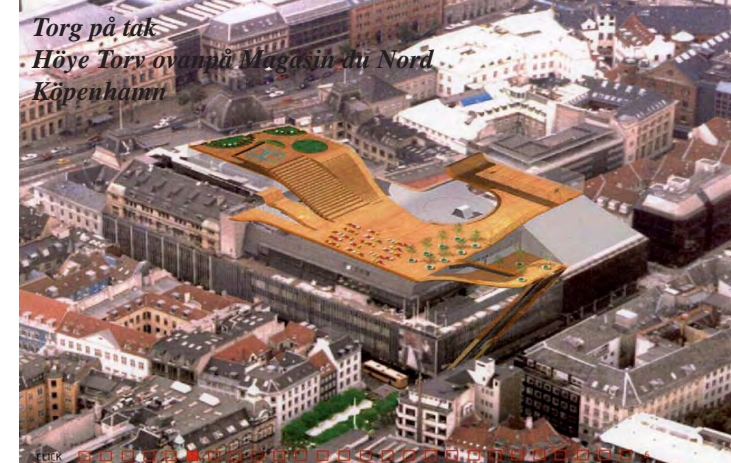
alla visar nya landskapsprojekt i urbana miljöer och sammanställer dem i olika typologier. Detta klargör för hur dessa ytor förhåller sig till stadens befintliga strukturer; deras likheter och skillnader, hur och varför idéerna uppkommit samt deras respektive kvalitéer och brister.

III. Tillämpning Utifrån typologierna letar jag sedan efter en lämplig plats för en tillämpning, ett platsspecifikt ”gestaltningsexperiment” där jag får användning av kunskaperna från analysen. I och med detta knyts arbetet ihop, resultatet ger upphov till en diskussion kring den potential som finns för nya platser i staden.

projektet

Företeelsen hybridlandskap har uppstått ur olika strömningar av förändringar som finns i dagens arkitektur. I detta projekt vill jag undersöka och beskriva några av de faktorer som påverkat företeelsens utveckling.

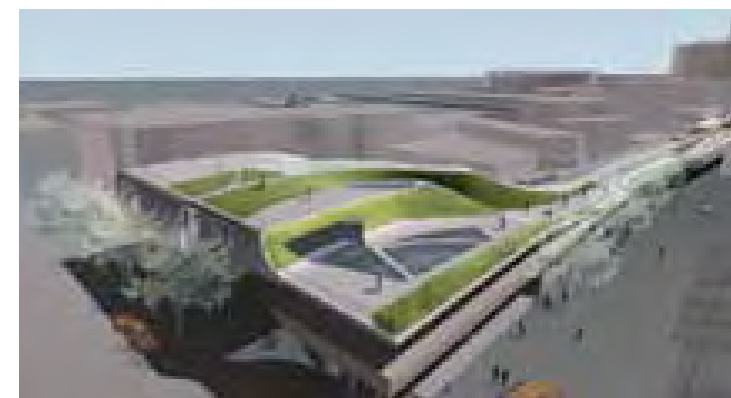
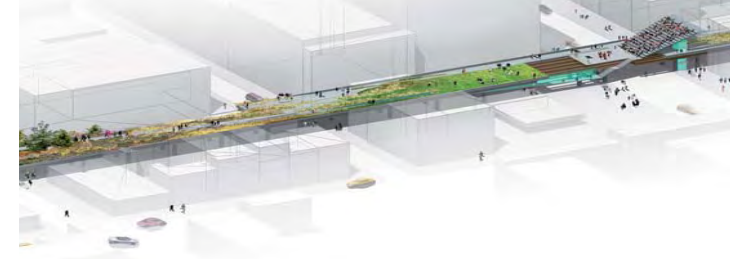
- Intresset för landskapet som abstrakt och fysiskt fenomen har växt bland arkitekter och urbanister. Detta tar sig fysiskt uttryck i form av ”hybrider” mellan byggnad och landskap, som blir alltmer populära på den internationella arkitekturscenen
- Utvecklingen inom teknik, alltmer avancerade datorprogram och nya konstruktionslösningar, möjliggör numera en ny typ av arkitektur
- Ett allt större behov av värdetätare ytor uppstår till följd av förtätning av stadskärnor vilket ger ett ökat befolkningstryck på de offentliga ytor som finns idag. Traditionellt är det egentliga offentliga rummet det icke bebyggda rummet mellan byggnader. När dessa begränsade utrymmen minskar krävs nytänkande och öppenhet för nya sätt att skapa yta och ekologiska samband.

Flytande gränser inne/ute
Yokohama international port terminal
Japan

Parkstråk ovan mark
The high line
New York

Del I hybridlandskap och det offentliga rummet

Hybridlandskap är ett resultat av olika faktorer: nya synsätt på staden och landskapet, nya avancerade konstruktionslösningar och det offentliga rummets förändrade roll i våra allt tätare städer. Dessa faktorer utgör tillsammans en beskrivning av vår samtid. Våra städer förtätas och offentliga ytor naggas i kanten, men samtidigt öppnar sig möjligheter för nya lösningar.

Det offentliga rummet

Min definition av offentliga rum/platser

Med ’offentlig plats’ eller ’offentligt rum’ avser jag egentligen en ungefärlig översättning av det engelska ordet ’open public space’ som bättre sammanfattar min avsikt och hur jag använder ordet. Det svenska ordet *offentligt rum* innefattar även ordets abstrakta betydelse och även om denna betydelse hela tiden är närvarande i arbetet vill jag dock fokusera på ordet som fysisk företeelse med ytterligare skärpa på fria och välintegrerade öppna platser.

Öppenheten är det offentliga rummets unika egenskap. Öppenhet som en konsekvens av och motpol till stadens slutenhet. (*Gora 2002*) ”Luckor” i staden som människor kan ta i anspråk, platser på vilka man uppehåller sig och till vilka man har tillträde dygnet runt såsom parker, torg, parktorg och förplatser, som i kontrast till byggnader tillhör och används av alla, där fasader inte utgör gränser som stänger in och utesluter. De är därför platser för lika rättigheter, gemenskap och överbryggande av sociala grupptillhörigheter.

Möten och interaktion mellan människor pågår ständigt och troligtvis för all framtid. Definitionen av det offentliga rummets abstrakta betydelse är även denna under förändring i dessa tider av digitala nätverk och cyberspace, som övertagit rollen som åsiktsforum, informationskanal och social mötesplats. Det offentliga rummets tidigare roll som förkunnelseplats har ersatts av ett ständigt nyhetsflöde via tv, radio, Internet och mobiltelefon. Trots detta förblir det fysiska offentliga rummet den enda riktiga platsen för människor att mötas fysiskt. Att stå, sitta eller röra sig i ett folkvimmel med bekanta ansikten men plötsligt också känna gemenskap med människor man aldrig sett tidigare, är och förblir troligtvis något som cyberspace aldrig kan ersätta.

- inte bara mellanrummen

Urbaniseringen fortsätter att koncentrera människor till de stora städerna. Det politiskt eftertraktade idealet om den täta storstaden som ska ”växa inåt” kräver därför en öppenhet för nya lösningar och nytänkande för att klara det offentliga

rummets attraktivitet. Offentliga ytor skapas sällan i en stadsstruktur där den inte redan finns trots att plats ständigt tas i anspråk för nya bostadsprojekt.

Även om en stad som Stockholm i Sverige inte delar samma typ av urbana problematik som till exempel Nederländerna och megastäderna i Asien och Afrika så vet vi ingenting om hur staden kommer att se ut i framtiden. Stockholm är ännu en relativt liten storstad med förhållandevis låg densitet men vars andel öppen yta krymper för varje år som går i takt med att befolkningen ökar.

I Nederländerna, ett av världens mest tätbefolkade länder idag handlar stads byggnadsproblematiken just om den täta staden och dess brist på utrymme. Nederländerna är därför ett land där idén om hybridlandskap tagit form och utvecklats. Byggnader och städer måste kompakteras maximalt för att kunna lämna det omgivande landskapet intakt, till exempel genom att trädgårdar ersätts med takterrasser för att spara utrymme. (*Lootsma, 1999*)

Ekonomiska argument

Nya byggnader är lättare att motivera än öppna ytor som offentliga platser, när ny plats tas i anspråk då de är vinstdrivande på ett mer direkt sätt än stadens offentliga platser. Hybridlandskapets existensberättigande ligger därför bland annat i möjligheten att utnyttja tak och andra icke-markbundna strukturer. Om utomhusmiljön uppgraderas ökar dessutom värdet på området. Ett aktuellt exempel på den ekonomiska vinningen med överdäckningsprojekt är Barcelona. Där däckar man över kringfartsleden Gran Via de Llevant invid vilken man bygger nya bostadshus. Satsningen på de privatfinansierade överdäckningarna ger investerarna ekonomisk vinning genom att markpriserna stiger på tomterna längs vägen och på så vis både genererar mer pengar och en bättre boendemiljö.

Livsstil

Vårt sätt att utnyttja och leva i staden är i konstant förändring. En utmaning ligger därför till stor del i att hitta nya förhållningssätt till det offentliga rummet och dess gestaltning. Städer måste kunna vara flexibla och kapabla att snabbt svara på förändrade behov. De måste kunna behålla sin unika karaktär utan att man förvandlar dem till museum utan spår av dagens och framtidens samtida kultur. Staden är en produkt av sin tid snarare än ett uttryck för en viss arkitektur, det är

där som samhället och kulturen antar sin fysiska form. Man måste därför ständigt undersöka nya möjligheter för staden att utvecklas med strömningarna av idag och inte kväva dem i en vilja att bevara staden intakt.

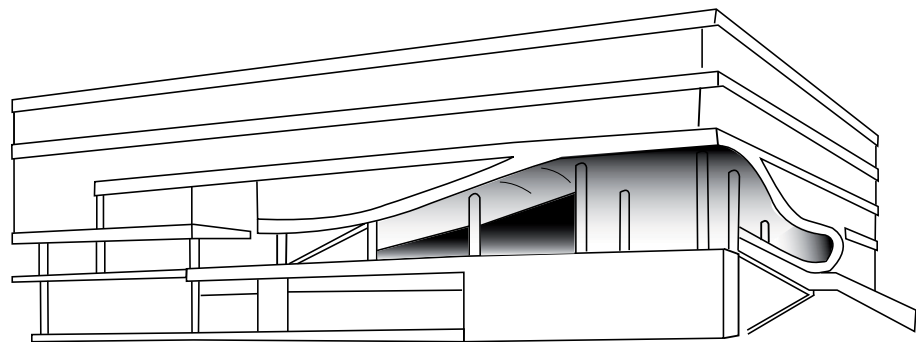
Nya gränser - Arkitektur som landskap

Landskapet som metafor

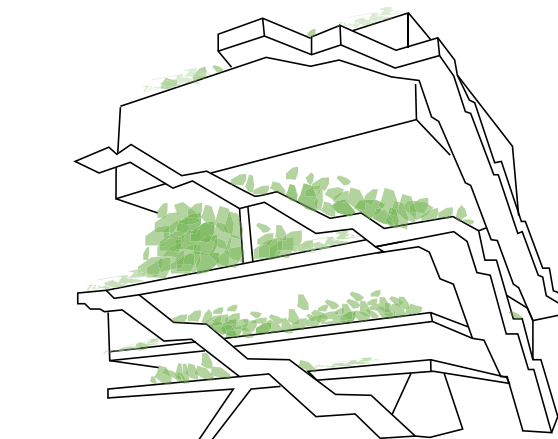
I ett internationellt perspektiv har intresset för landskapet öppnat upp en ny utgångspunkt inom arkitektur, både i stadsplaneringssammanhang och på gestaltningsnivå. Arkitektur och urbanism har under de senaste decennierna hämtat mycket inspiration från landskapet i fråga om dynamik, flöden, rörelser och naturliga processer som ett sätt att förstå och tolka våra ständigt föränderliga och komplexa stadsstrukturer. Staden är i allra högsta grad dynamisk, den lever och påverkas av en rad olika faktorer; sociala och ekonomiska flöden och politiska processer och kan därför jämföras med landskapet och de processer som det genomgår då det ständigt utsätts för påverkan.

Tankarna kring landskapsurbanism och dynamiska städer finner till stor del sitt ursprung i ekologin som bygger på vetenskapen om att allt liv är sammanbundet till varandra i olika former av beroende och påverkan. Förändringar i ekosystem på en del av planeten kan ha betydande konsekvenser någon annanstans. Detta tankesätt har överförts på städer och infrastruktur.

Arkitekter och urbanister använder sig allt oftare av metaforer där byggnader beskrivs som en utvidgning av landskapet, eller en förlängning av ”jordens hud” eller ”skal”. Detta synsätt finner sitt ursprung i Rem Koolhaas och OMAs arbete. Rem Koolhaas har alltid strävat efter att skapa en arkitektur som är fysiskt frånvarande, som upplöser sig själv genom att kanalisera och stödja sociala rörelsemönster och gruppformationsprocesser. Koolhaas fascinerar av ett uttalande av Raymond Hood, arkitekt till Rockefeller Center i New York, i vilket denne hävdar att planen är det primära verktyget i arkitektur. ”Planen är mest betydelsefull eftersom människans alla aktiviteter sker på marken” skriver Hood. Koolhaas tolkar detta som ett åberopande av en funktionalistisk design som inte är besatt av form utan vilken skapar nya strukturer för mänsklig aktivitet i nya

byggnad som landskap...

...landskap som byggnad

lager som motsvarar jordens yta. Byggnadens fasad blir sekundär och kan ses som en ram som binder samman golvytorna (våningarna) i en vertikal fortsättning av marken. I flera av OMAs projekt är detta tydligt: byggnader vars golv bildar en topografisk fortsättning av marken utanför, en veckad kontinuitet som mer liknar landskapet än plana golv och trappor. Ett exempel är KunstHal i Rotterdam (1992). Denna idé där byggnaden utgör en veckad utvidgning av landskapet är tydliga även i tidiga projekt av holländska MVRDV. I kontorsprojektet VPRO Office inkräktar femvåningsbyggnaden medvetet minimalt på landskapet och ger tillbaka till naturen i form av en takträdgård. Våningsplanen inuti byggnaden utgör en obruten fortsättning av det omgivande landskapet. Våningarna är länkade till varandra med ramper i form av kullar och sluttningar. (*Lootsma., 1999*)

Den omvända strategin innebär att landskapet utgör en vertikal byggnad, en skyskrapa eller en hel stad av höga hus. Ett exempel är MVRDVs Dutch pavilion på Expo 2000 i Hannover, ett parkhus där varje våningsplan utgör en park. Landskapets funktion konverterad till byggnad.

Libanesiska Zaha Hadid är en av de arkitekter som i början på 2000-talet har haft stor internationell framgång med denna nya typ av arkitektur. Hon är en av dem som inspirerats av landskapets naturliga flöden och processer. Hennes arkitektur har beskrivits som ”en arkitekturestetik som inte går att fånga med traditionella begrepp”. I stället används en rad ord som istället har med flöden och processer att göra, såsom canyons, floddeltan, glaciärer, urskogar och sanddyner. Alltså en arkitektur som tar landskapets form till hjälp, där den historiska arkitekturens vokabulär inte längre räcker till. (*Alton, 2004*)

Ekologisk arkitektur

Att ekologisk medvetenhet blir allt viktigare i dagens samhälle avspeglar sig även i arkitekturen som alltid uttrycker sin samtid. Det blir allt viktigare att utveckla nya tekniker för att bygga hållbart med hänsyn till jordens begränsade resurser. I de snabbt växande städerna med akuta miljöproblem utvecklas en speciell arkitektur, ofta med naturen som förebild, som ett resultat av just bristen på natur och naturliga resurser. Extrema exempel med byggnader med flimmerhår som alstrar sin egen energi har ritats av François Roche.

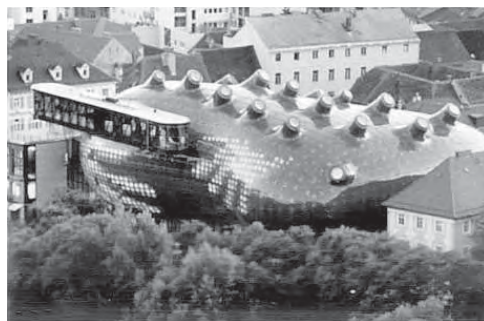
I Sverige har gröna tak mest uppmärksamats för deras ekologiska och miljömässiga fördelar. Skillnaden mellan det vi idag kallar gröna tak och hybridlandskap ligger främst i hybridlandskapets tanke om en gestaltningsmässigt gemensam symbiotisk struktur som saknas i anläggandet av gröna tak där taket oftast utgör ett privat eller halvprivat rum med en i huvudsak ekologiskt och estetiskt miljömässig intention på mikronivå. Byggnaden och det gröna taktillägget har ofta gestaltats oberoende av varandra. Gestaltningen begränsas därför oftast till upphöjda planteringar och lättare belastning.

Viljan att återskapa en idealisk natur på tak i städer har dock funnits länge. Om de hängande trädgårdarna i Babylon verkligen existerade vet ingen, men redan 600 år f Kr fanns alltså tankar om att utnyttja tak till att återskapa topografi och natur i stadsmiljöer för människans välbefinnande.

Folds, blobs och metamorphos

Dagens teknologi, utvecklingen av datorprogram och nya konstruktionslösningar, tillåter alltmer avancerade byggnadsstrukturer. Byggnader som länge bara var en utopisk fantasi har blivit i allra högsta grad möjliga att rita, konstruera och förverkliga. Resultaten genomsyras ofta av ett experimentellt tillvägagångssätt och trendkänslighet. Samtidigt markerar de en viktig punkt i arkitekturhistorien.

Peter Cooks och Colin Fourniers Kunsthaus i Graz är ett exempel på samtida organisk ”blob”-arkitektur som till det yttre ofta jämförs med de projekt som jag vill ta upp som intressanta exempel för detta arbete. Denna byggnad liksom till exempel Frank O Gehrys alster är individualistisk arkitektur, där den yttre formen dominerar konceptet och som den nya avancerade datatekniken gjort byggbart, ofta för att skapa uppmärksamhet och sätta städer på kartan. Denna arkitektur reduceras lätt till estetiska objekt och fråga om form snarare än innehåll och sammanhang. Trots att man kan associera en del av dessa former till de exempel som jag valt ut i detta arbete så saknas i många av blob-projekten de tankegångar om byggnad/landskap som man faktiskt kan röra sig över och vars sammanhang i sig bidragit till formen och nya rörelsemönster.

UnPlug La Défense, Francois Roche. Detta fenomen, som innebär att det virtuella och det naturliga kommit att likna varandra alltmer innebär egentligen samma sak som utvecklingen inom andra områden till exempel inom bioteknik och artificiell intelligens.

Kunsthaus i Graz, Österrike, Peter Cook och Colin Fournier

Lexington square av japanska Xefirotarch. I stället för att sätta samman konventionella byggkomponenter bygger de med förtätningar av membranliknande materia i ett komplext labyrintiskt system av fria former. Mer form än innehåll?

Ekologiskt och klimatologiskt anpassad skyskrapa av Ken Yeang (Malaysia)

Arkitekturbiennalen Venedig 2004, Metamorph

Venedigbiennalen som hålls vartannat år undersöker grundläggande pågående förändringar i samtida arkitektur, både i teori och praktik och i användningen av ny byggnadsteknologi. Här samlas de internationellt sett största och mest inflytelserika arkitekterna och verken. År 2004 var temat ”Metamorph”, förändring, och behandlade just temat arkitektur på gränsen till landskap och visade på det enorma internationella intresse som finns kring temat. Många av de utställda projekten representerade just formkategorin. Ett flertal av dessa kommer inte ens att realiseras, trots att de teknologiska framgångarna numera faktiskt gör dem fullt byggbara. Faktumet att arkitektur idag visas på många fler platser än där det byggs gör därför att det blir mindre viktigt om det som visas får en fysisk gestalt eller inte. Det har stor förmåga att påverka utvecklingen inom arkitekturen ändå (*Gunne 04*).

Landskapsarkitektens roll igår och idag

”Det handlar om rum, det yttre rummet. Det handlar om tid. Ett landskap, en anläggning växer och åldras, det är dynamiskt.” (Isling 2000)

Föreställningen att landskapsarkitekten är den som placerar ut träd efter att arkitektens ritningar är klara är förhoppningsvis på väg att dö ut. Landskapsarkitektens roll har genomgått stora förändringar de senaste femtio åren och står inför ytterligare förändringar i vårt föränderliga samhälle.

Landskapsarkitektens roll i utveckling

Det mesta av det vi kallar landskap idag är på något sätt konstruerat och mer eller mindre påverkat av människan. *”Landscape architecture is an art of the artificial, bending nature to mankind’s order” (Alan Balfour)* Landskapsarkitekturen, som ofta handlar om att komprimera och forma naturen efter människans behov står i kontrast till det naturen själv skapat samtidigt som den kan samspela med det, utgöra länken mellan stad och natur, en del i det ekologiska systemet och samhällsstrukturen.

I många andra delar av Europa har arkitekter och landskapsarkitekter och de koncept de utvecklar numera ett stort politiskt inflytande på stadsbyggnadsnivå. Där genomgår nu både stadsplaneringens förhållande till den politiska organisationen och den fysiska miljön med vilken arkitekterna arbetar en dramatisk förändring. Denna nya situation driver europeiska arkitekter att uppfinna nya koncept för att hantera urbaniseringen. (Lootsma, 2003) Det blir i dagens arkitektur allt viktigare att kunna verka bortom ett fixt system av värderingar och konventioner, för att kunna överleva de konstant förändrade förutsättningarna med vilka vi verkar. Dagens arkitektur har därför tenderat att bli till stor del experimentell. (FOA, 2000)

Landskapsarkitektur har i Europa under de senaste tio åren fått en allt viktigare roll och landskapsarkitekternas inflytande över stadsplanering har ökat. Detta delvis på grund av den ökade uppmärksamheten kring ekologi och dess ökade roll inom politiken. Enligt Adrian Geuze, landskapsarkitekt och grundare av det

världskända holländska kontoret West 8, kan landskapsarkitekternas framgång inom stadsplanering förklaras av deras naturliga förmåga att hantera instabila och föränderliga situationer. (Lootsma, 2003) Tiden som faktor har i flera sekel, i ett arbete med levande material, varit en av landskapsarkitektens viktigaste verktyg med utrymme för förändringar i takt med att en anläggning växer upp. Konturerna för ett projekt bestäms, men förändringar och förnyelser kan göras efterhand (Brands & Loeff, 2001). Detta till skillnad från hur en del arkitekter och industridesigners ser sin design som en färdig avslutad produkt, vars idé och koncept helt och hållet är ett ’work of genius’. En sådan design kan lätt förstöras av den minsta oförutsedda händelse eller skada. Som landskapsarkitekt vet man att ta med det oförutsedda i beräkningen, eftersom det vi skapar utsätts för ständiga påfrestningar, anpassningar och förändringar som i sig efterhand formar miljön. Landskapsarkitektur betraktas sällan som ett avslutat verk, utan som ett resultat av ett otal krafter och faktorer i ständig förändring över tid. Detta visar hur ett ekologiskt och dynamiskt tänkande, som inte bara innebär gestaltning av gröna korridorer och alléer som ett komplement till det byggda, har blivit en integrerad del i stadsplanering och urbanism. (Lootsma, 2003)

Tendenser i gestaltningen av det offentliga rummet

Något som även pekar på gränsernas upplösning är gestaltningen av urbana utemiljöer. Samtidigt som det finns byggnader som alltmer efterliknar den levande organiska naturen har naturliga material i hårda urbana miljöer ofta fått ersättas av artificiella (ifråga om levande/icke-levande material och byggda element) som en anpassning till vår tids livsstil och det hårda slitaget som ytorna utsätts för. Konstgräs och gummi ersätter gräs och sand.

Samtidigt som vår livsstil förändrar stadens utseende är det ett utbyte även i den andra riktningen. Nya syntetiska material såsom asfalt, gummi och metall ger också upphov till nya aktiviteter. Graffiti och skateboards till exempel är aktiviteter som utökat parkernas traditionella användningsområden. (Wall 1999)

”Det handlar om rum, det yttre rummet. Det handlar om tid. Ett landskap, en anläggning växer och åldras, det är dynamiskt.” (Isling 2000)

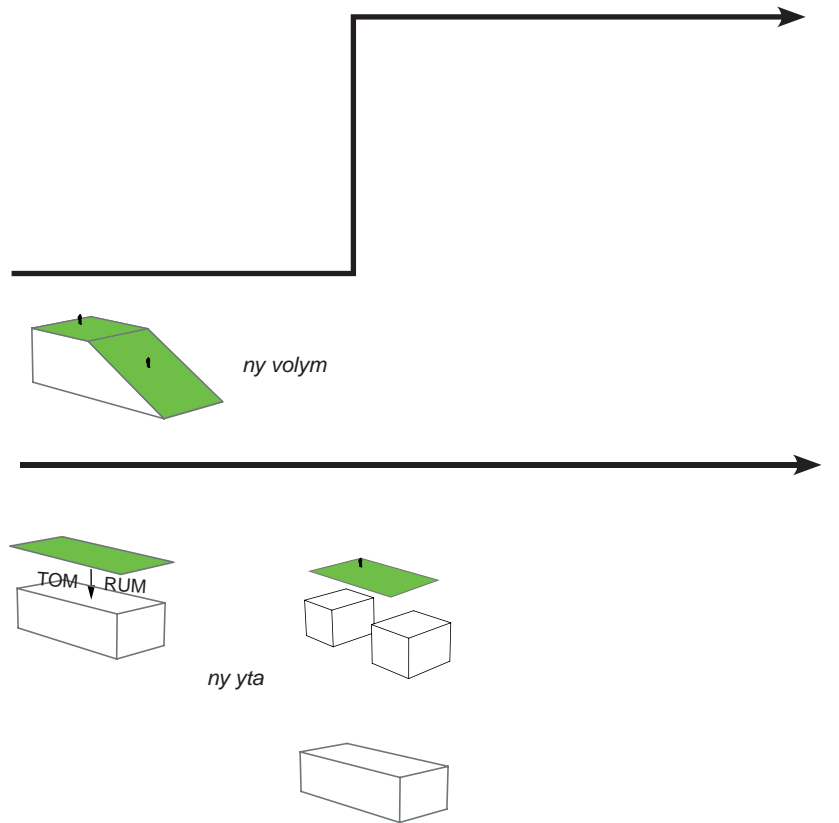
Del II Referensprojekt och typologier

Typologiseringen utgör analysdelen i arbetet. Syftet är att undersöka och sammanställa referensprojekt utefter hur deras offentliga yta adderas i stadsstrukturen samt hur den sedan formas för att skapa rumslighet, anpassas till övrig struktur och vilka kvalitéer den tillför. Detta skapar en utgångspunkt för min egen gestaltning och en framtida inspirationsnyckel för idéer och initiativ.

1. Hur adderas den nya offentliga ytan till stadsstrukturen?
2. Vilken typ av yta skapas?

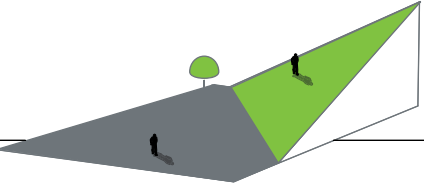
Ny volym: nya byggnadsvolymer skapas. Tak blir golv, i det här fallet offentlig yta.

Ny yta: Stadens vertikala tomrum utnyttjas för att skapa yta. Ett nytt lager tillförs den befintliga stadsstrukturen utan att förändra den och tar tillvara på outnyttjad yta i centrala lägen. Ny struktur pluggas på den gamla och ifrågasätter då klassiska förhållanden, exempelvis platsbildningars naturliga lägen och offentligt kontra privat.

“How does one create space that doesn’t just stand like a box in the landscape?” (Gausa 2003)

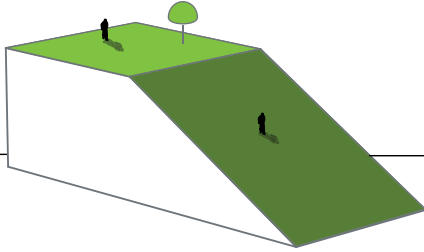
ny volym

1

ny byggnad "under" offentlig yta

Byggnader läggs "under" den befintliga offentliga ytan. Artificiell topografi ger ökad dynamik och ökat användningsområde

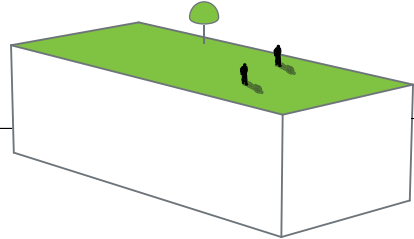

2

ny byggnad med offentlig yta

Den nya byggnadens tak integreras i den befintliga stadsstrukturen och blir en del av stadens offentliga yta

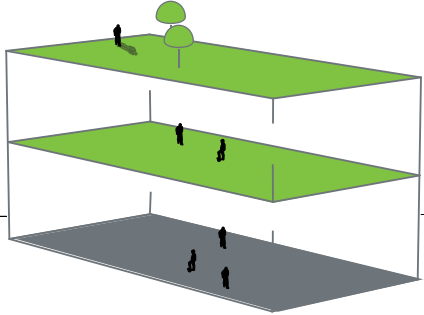
ny yta

3

offentlig yta på befintlig volym

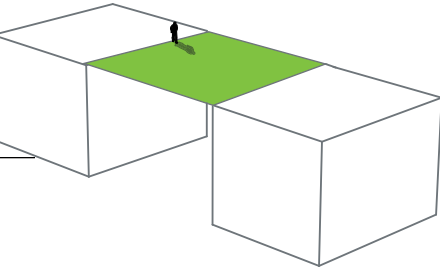
Ett nytt lager har tillförts den befintliga stadsstrukturen och tar tillvara på outnyttjad yta

4

parkhus, vertikalt utvidgad offentlig plats

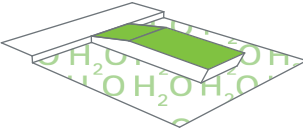
Den offentliga ytan utvidgas genom en park-byggnad i flera nivåer

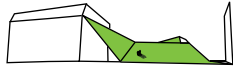
5

överdäckning

Ny struktur utnyttjar stadens tomrum i tre dimensioner och länkar samman befintliga element. Kan öka sociala och ekologiska rörelsemönster

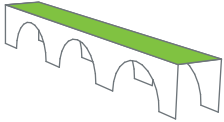
byggd struktur m offentlig plats på vatten

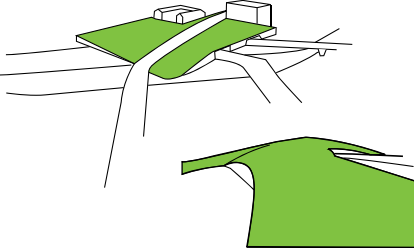
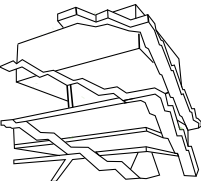
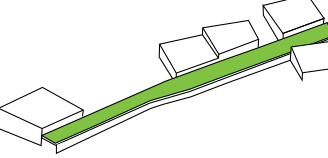
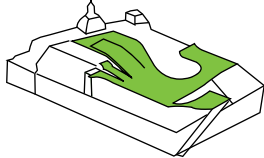
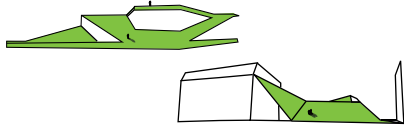
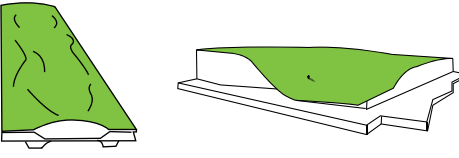
byggnad på land

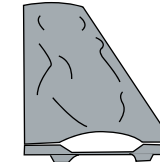
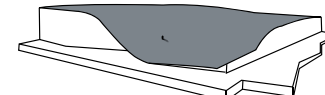
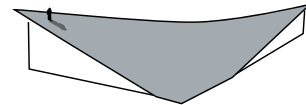
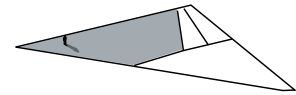
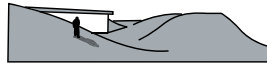

offentlig plats på tak

offentlig plats på infrastruktur

Maritime Youth House
Danmark
Plot architects (DK)
2004

Museumplein
Amsterdam
Nederländerna
Sven-Ingvar Andersson (S)
1999

Lincoln center
USA
Diller Scofidio + Renfro (US)
2006, byggstart

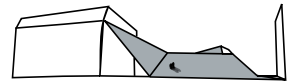
Ponte parodi
Genua
Italien
Van Berkel & Bos (NL)
2000-2006

Yokohama International Port Terminal
Yokohama, Japan
Foreign Office Architects
1995-2002

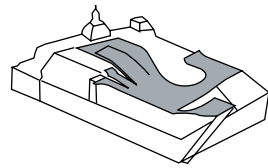
Oslo Opera House
Oslo
Norge
Snohetta (NO)
2000

Vinnande tävlingsförslag

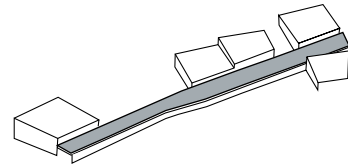

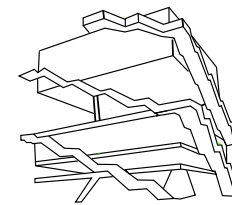
Norrebro Sports city center
Danmark
Plot Architects
2003

Magasin du Nord
Köpenhamn
Danmark
Plot architects
2005

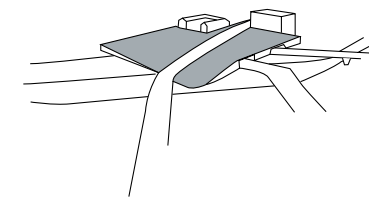

The High Line
New York
Field Operations & Diller
Scofidio+Renfro
2004

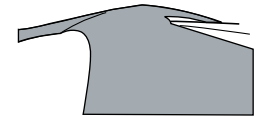
Expo 2000 Hannover
MVRDV
2000

Utställningspaviljong

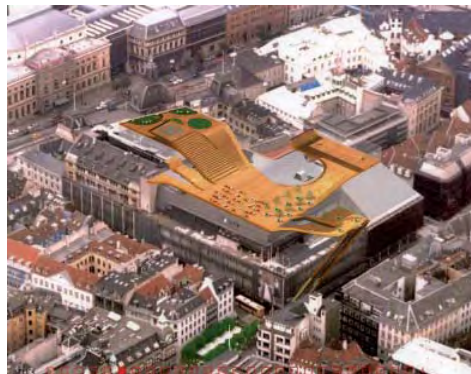
Nya Slussen
3xNielsen (DK)
2003

Tävlingsförslag

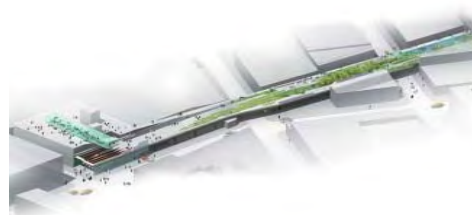

Centralparken
Centralbron, Stockholm
NOD
2005

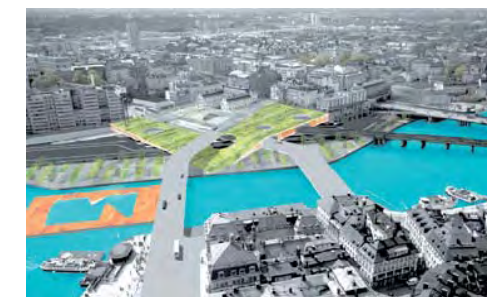
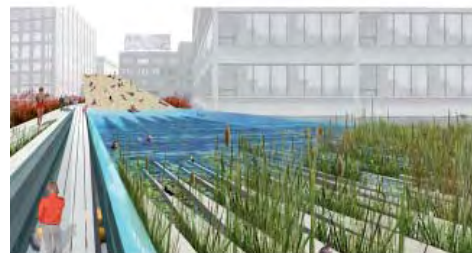
Idéskiss

Vinnande tävlingsförslag

Vinnande tävlingsförslag

2. Vilken typ av yta skapas?

Vi skapar artificiella miljöer genom att efterlikna naturliga ställen som vi trivs på och använder på olika sätt. Med nya typer av platser och lägen kan nya gestaltungs-kvaliteter och användningsområden skapas.

Här indelade under topografi, rumslighet och anpassning till övrig struktur.

Topografi

- Ny topografi skapas
- Befintlig topografi utnyttjas

Platser som utnyttjar den befintliga topografin eller skapar ny ger framförallt utsiktsmöjligheter och tillgång till en ny nivå i staden. Med artificiella söderslutningar bildas sluttande solplatser & möjligheter till spontana sittplatser.

I en stad karaktäriserad av en extrem topografi kan ett artificiellt landskap tillföra en ny typ av offentlig yta som saknas i staden. En plan yta på vattnet kan på ett artificiellt sätt bygga ut staden i en i övrigt kuperad terräng. Likaväl kan idén om ett parkhus innebära en öppen utsiktsplats i en stad eller stadsdel där topografin saknas.

Ett exempel är Ponte Parodi i Genua, där en arkitektävling nyligen avgjorts för en ombyggnad av en 23 000 kvadratmeter stor pir. Piren utvidgar det offentliga rummet som en förlängning av kajen och erbjuder en öppen plats i en i övrigt tätbebyggd stad genom en enorm tredimensionell piazza med inbyggda funktioner.

Rumslighet / yta

Ytan i sig kan skapa olika former av rumslighet. En ondulerande yta skapar dessutom förutsättningar för aktivitet, lek, skateboard- och inlinesåkning.

Folding skapar en typ av utjämnande mjuk artificiell geologi som knyter ihop interiöra och exteriöra ytor till en enda kontinuerlig yta och löser upp relationen mellan golv, mark, vägg och tak. Foreign Office skapade för båtterminalen i

Yokohama (1996) en kontinuerlig, böljande yta, som en laminatskiva i vilken de olika lagren av flöden, interiört och exteriört, ”rullar” in i varandra. Dessa knyts samman i vissa punkter, och flöden av människor och varor kombineras på nya sätt vilket löser upp och gör den traditionella uppdelningen i olika zoner mer flytande och interaktiv. (Wall 1999)

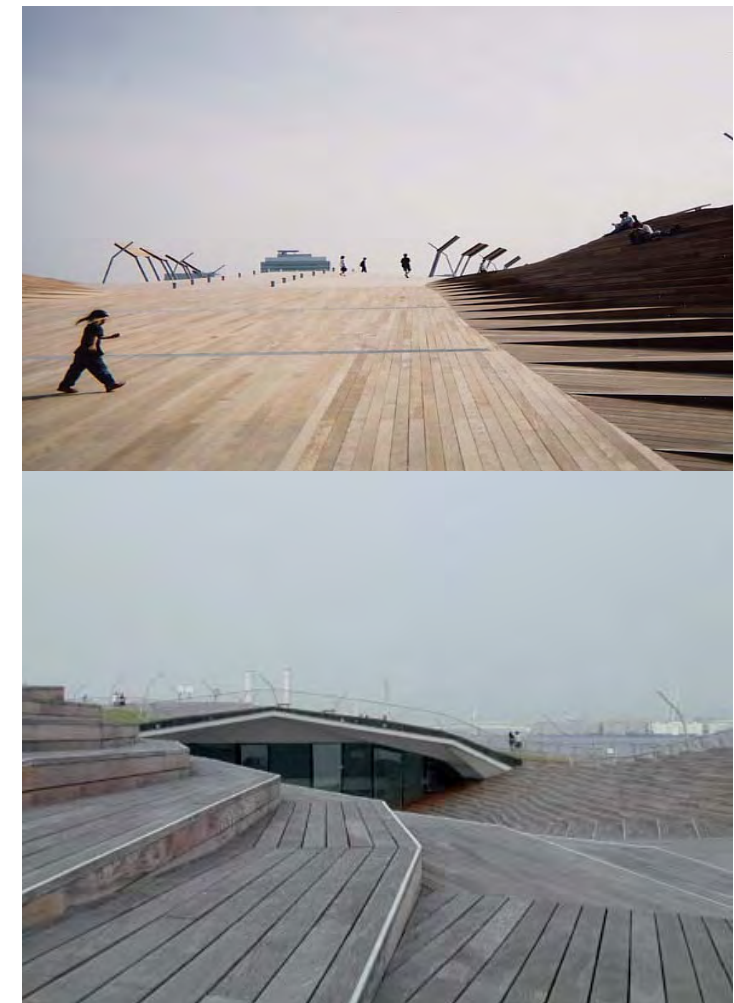
Anpassning till övrig struktur – offentligt/ privat

De nämnda projekten utgör offentliga ytor och har på olika sätt anpassats till den befintliga strukturen. En offentlig yta som inte ligger i markplan utan till exempel på ett tak måste på olika sätt inkorporeras i det befintliga stadsmönstret utan att förlora sin karaktär som offentlig. Genom en exteriör ramp eller trappa som fungerar som en fortsättning av markplanet leds man upp på byggnaden som blir en del av den offentliga infrastrukturen. Offentlighetskänslan går ofta delvis förlorad när ytan inte ligger helt visuellt synligt från markplanet. I det öppna, synliga ligger förmodligen en del av den mentala upplevelsen av offentligt kontra privat. I tak-projektet på Magasin du Nord i Köpenhamn har man lagt till ett offentligt rum ovanpå ett varuhus i centrala Köpenhamn. Det centrala läget utnyttjas, ovanifrån ser ytan ut som vilket torg som helst men från gatan är det praktiskt taget osynligt och för att komma dit krävs trappor och rulltrappor.

Sammanfattning

De tre tendenser som på olika sätt bidragit till företeelsen hybridlandskap ur min utgångspunkt sett, som en möjlig utvidgning av det offentliga rummet ligger till grund för referensprojekten. Den nya teknologin, brist på utrymme och förändrade synsätt på landskapet och staden. Mina utvalda referensexempel har ofta uppstått ur någon eller en kombination av de tre. Från MVRDV's utställningspaviljong, ”parkhuset” som närmast ironiserar över Hollands situation med växande befolkning och krympande natur, till Yokohamapirens böljande byggnadsformer i en strävan efter en formmässig upplösning av gränser, naturligt - artificiellt och byggnad - landskap.

Många av projekten har inte byggts och är därför svåra att förlita sig till när man inte vet hur de fungerar och upplevs i verkligheten. Upplevs de som offentliga och fyller de denna funktion? Många av dem stannar dessutom just i konceptstadiet,

där ytan utgör en del av konceptet men där utgångspunkten snarare är själva byggnaden och dess läge. Kan utgångspunkten nu vara att skapa en fungerande plats i staden, där man utgår helt ifrån dess läge, funktion och potential? Ytorna kräver sitt sammanhang för att fungera. Det finns, som exemplen visar, utrymmen och attraktiva lägen att utnyttja när mellanrummen sinar. För först kommer människor, och sen platsen? Eller kan det vara tvärtom, för vad händer om man öppnar upp ett nytt flöde i staden, om man släpper upp en fördämning som faktiskt kan öka och förändra rörelsemönster?

Uppgift och initiativ

För att konkretisera min tes vill jag visa en tillämpning på en plats i Stockholm. Utgångspunkten har varit att söka efter ett attraktivt läge för ett nytt alternativt stadsrum i en allt tätare stad, utifrån typologierna. Den andra huvudgruppen av typologier utnyttjar stadens befintliga tomrum och är därför den mest intressanta för en fortsatt tillämpning som inte kräver nya byggnadsvolymer. Stadsrummet ska kunna pluggas på den befintliga stadsstrukturen utan att ta mark i anspråk och utan att ta plats ifrån andra funktioner.

Tillämpning i Stockholmsmiljö

Det befintliga offentliga rummet hotas på många ställen av förtätning och privatisering. Förtätningen ger dessutom parallellt ett ökat tryck på de allt mindre och allt färre offentliga platserna i städerna. Samtidigt finns många ”osynliga” platser i staden som kan vitaliseras i den ständiga jakten på ledigt utrymme. Området kring Riddarfjärden i Stockholm är i dagens läge extremt aktuellt hos oberoende initiativtagare (men långt ifrån politiska beslut) som utvecklingsområde för park, rekreation, båtliv och restaurangverksamhet med dess vattenkvalitéer, det centrala läget och dess positiva sammanlänkande potential mellan olika stadsdelar. En stor del av Riddarfjärdskusten används flitigt idag. Sträckan längs Centralbron och Söder mälärstrand är däremot sämre utnyttjad, men det finns skisser på hur man skulle kunna vitalisera Munkbrokajen, som knyter samman Riddarholmen och Söder mälärstrand med soldäck, sandstrand och restauranger. Genom en rad satsningar skulle hela Riddarfjärdens nordöstra område kunna leva upp och bilda ett helt nytt flöde i Stockholm.

Ett platsspecifikt experiment

Platssekvens

En plats med stor potential invid detta område är Torkel Knutssonsgatans skärning genom Mariaberget mellan Hornsgatan och Söder mälärstrand. Denna del av

gatan utgör en viktig fysisk länk mellan Hornsgatan och vattnet och en visuell koppling med staden på andra sidan fjärden. Området är idag dåligt utnyttjat både ifråga om dess platskvalitéer och den sammanlänkande potentialen. Min vision är att området från Hornsgatan ned mot vattnet utvecklas i en sekvens av nya platser med olika karaktärer som binder samman Hornsgatan med Riddarfjärden. Närheten till vattnet utnyttjas för att attrahera folklivet från Hornsgatan och öppna upp stadsdelen mot vattnet. Även Münchenbryggeriet med ingång åt Torkel Knutssonsgatan och med planerad satsning på utökad verksamhet lockar.

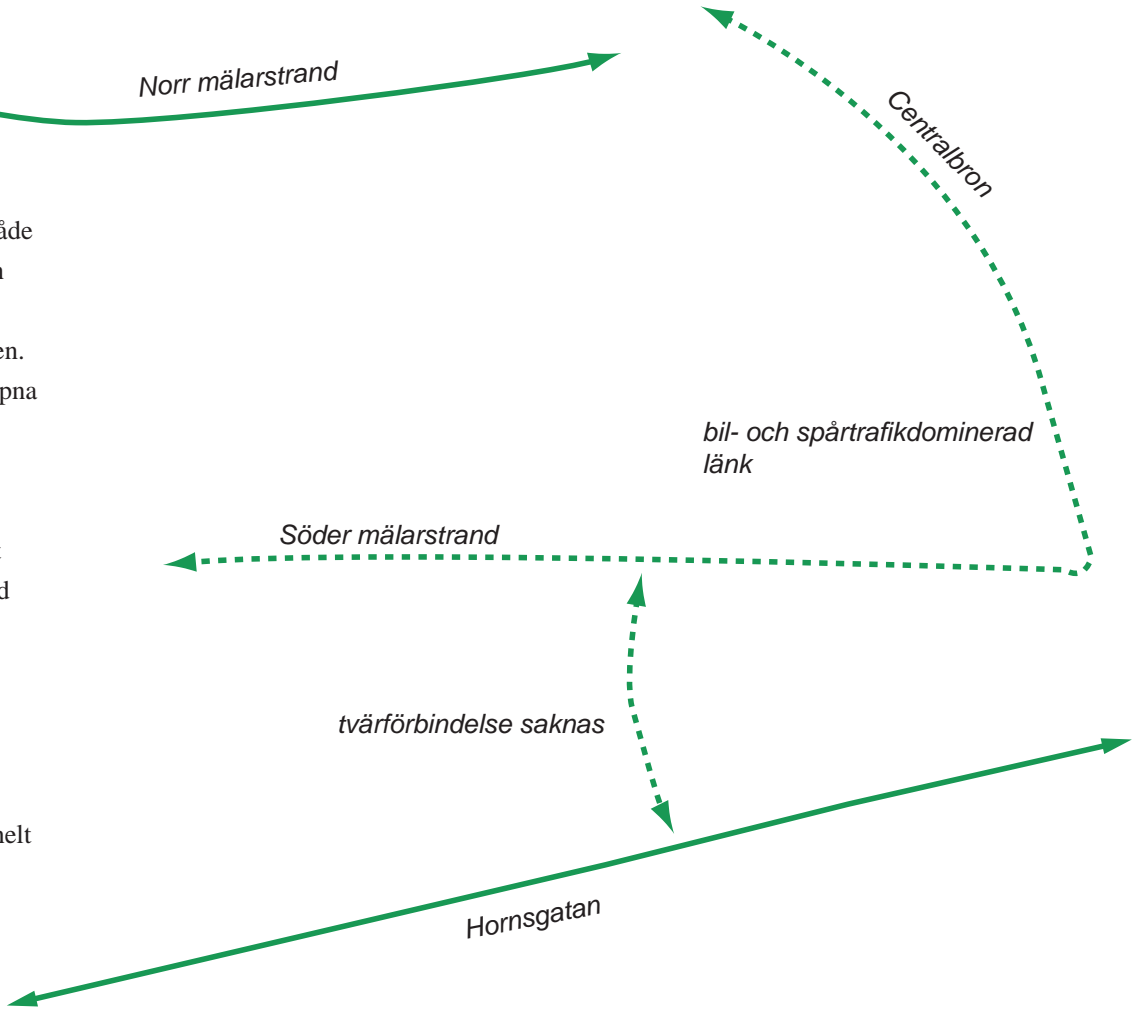
En vitaliserad Munkbrokaj skapar tillsammans med denna sekvens ett helt nytt flöde i staden. Det finns en enorm potential i att länka samman Hornsgatan med Söder mälärstrand och därmed även med resten av staden, både fysiskt och visuellt.

Överdäckningen – tillämpning av typologi

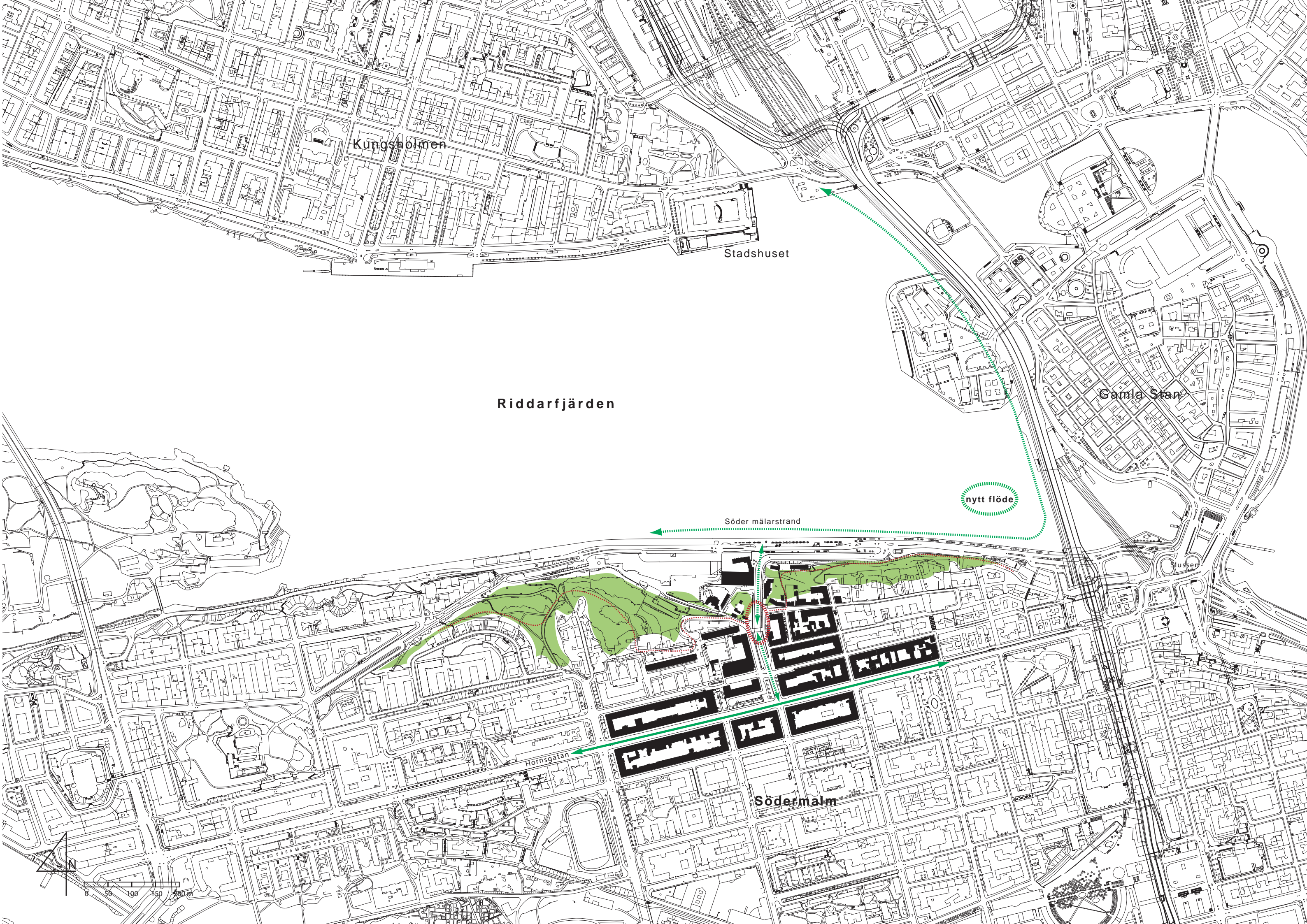
I min tillämpning ligger fokus på sekvensen närmast Hornsgatan där nedsprängningen startar. Just i denna punkt blir en överdäckning relevant. En helt ny yta tillförs i en i övrigt oförändrad stadsstruktur.

Förutom att utgöra en del i platsstråket ned mot vattnet skapar den också en tydligare länk över Torkel Knutssonsgatan för att binda samman det gröna promenadstråket längs klippbranten som idag bryts av den nedsprängda vägen. Stråket binds idag samman i en tunn bro, Lundabron (ca 8 m bred).

Valet av just denna plats grundar sig i dess läge men också de goda förutsättningarna och det stora behovet av offentliga ytor i stadsdelen i kombination med utrymmesbrist. Den befintliga strukturen för trafik och rörelser finns kvar men kompletteras med ett nytt tidslager. Dessutom inspirerar den omgivande miljön där det finns en tradition av konstgjorda trappor och däck utmed klippan som ger nya vyer och upplevelser.

stadsrummet ska kunna pluggas på den befintliga stadsstrukturen utan att ta mark i anspråk och utan att ta plats ifrån andra funktioner

Kungsholmen

Stadshuset

Riddarfjärden

Gamla Stan

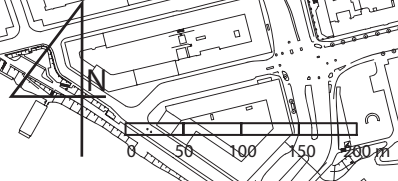
nytt flöde

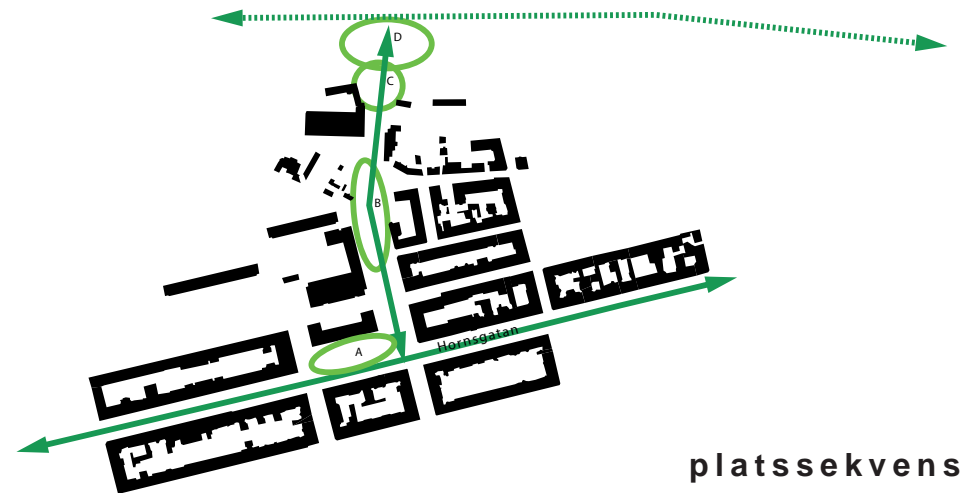
Söder mälärstrand

Slussen

Hornsgatan

Södermalm

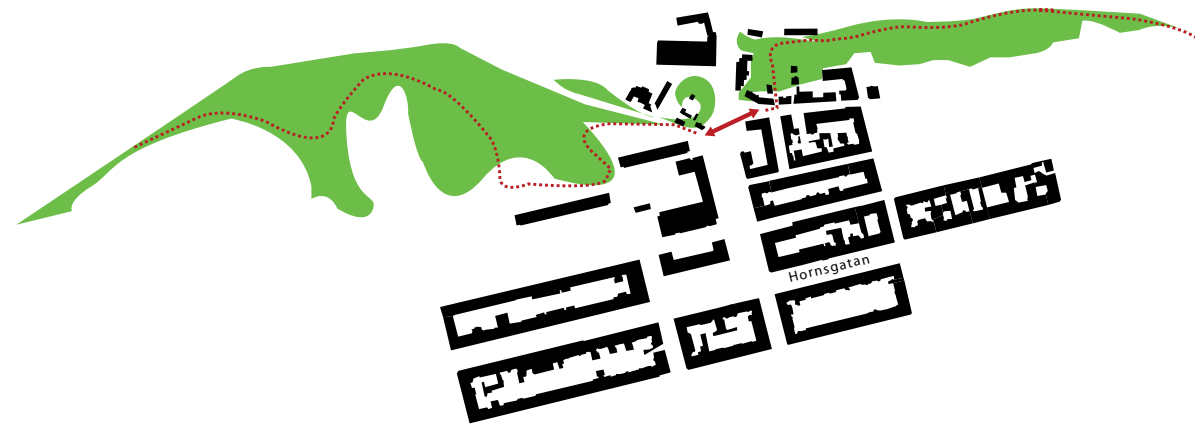

platssekvens

1. Knyta samman vattnet och Hornsgatan i ett kontinuerligt stråk, en sekvens av platser ned mot vattnet. Skapa nod, öppen publik plats i en annars tät och problematisk stadsdel där de gröna ytorna och vattnet är dåligt kopplade till Hornsgatan och dess livliga urbana karaktär; flöde av folk och kommers med nackdelar såsom trafik och brus och få offentliga platsbildningar.

Bysistorget (A) i hörnet Torkel Knutssonsgatan/Hornsgatan bildar en naturlig öppning vid infällningen av huskropparna, där den nya platsen ansluter till Hornsgatan. Platsen på platån (C) uppgraderas och knyts genom en förbättrad passage ihop med en ny platsbildning (D) nere vid vattnet.

Uppmärksamma den visuella kontakten med vattnet och staden på andra sidan fjärden. Dra ned folkflödet till vattnet, till en tidigare outnyttjad del av staden med unika kvalitéer, utsikt mot stadshuset med mera.

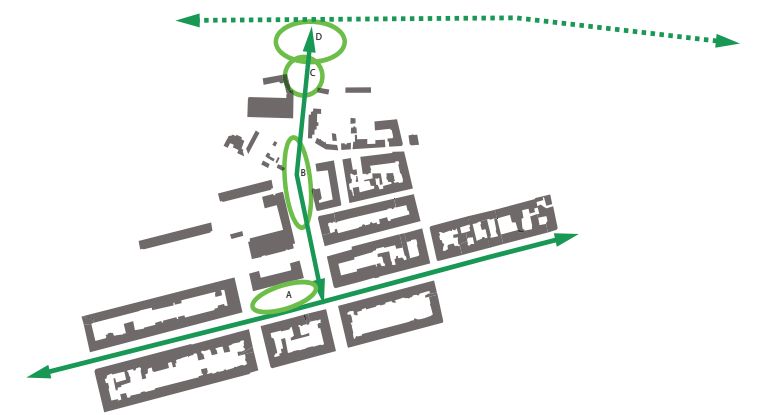
grönstruktur

2. Skapa en tydligare länk över Torkel Knutssonsgatan för att binda samman det gröna promenadstråket längs klippbranten. Länka samman två publika magneter: parksträckan från Skinnarviksberget med Monteliusvägen, det populära stråket längsmed klippbranten, i en ny platsbildning som idag bryts av den nedsprängda vägen.

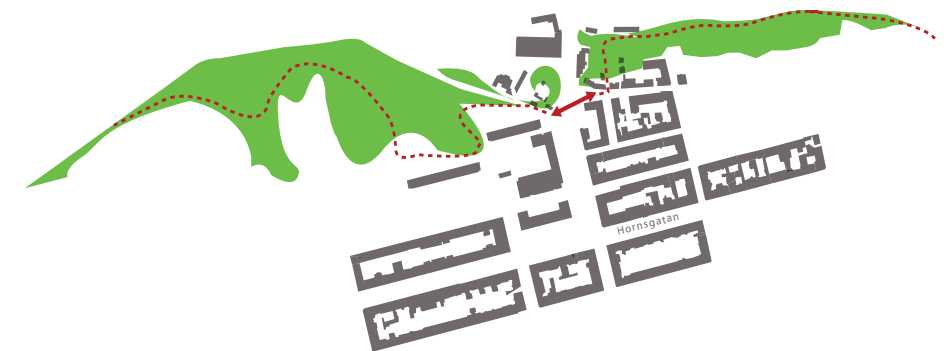
Stråket binds idag samman i en tunn bro, Lundabron (ca 8 m bred). En ny överdäckning återtar den ursprungliga klippstrukturen och platsen bildar dels en entré till promenadstråken, dels en entré till staden från stråken.

Hybridlandskap

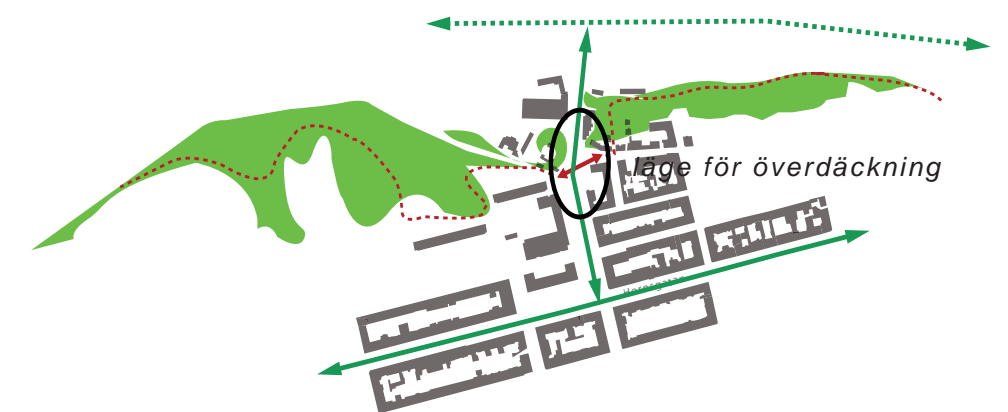
nya möjligheter för offentliga platser i staden

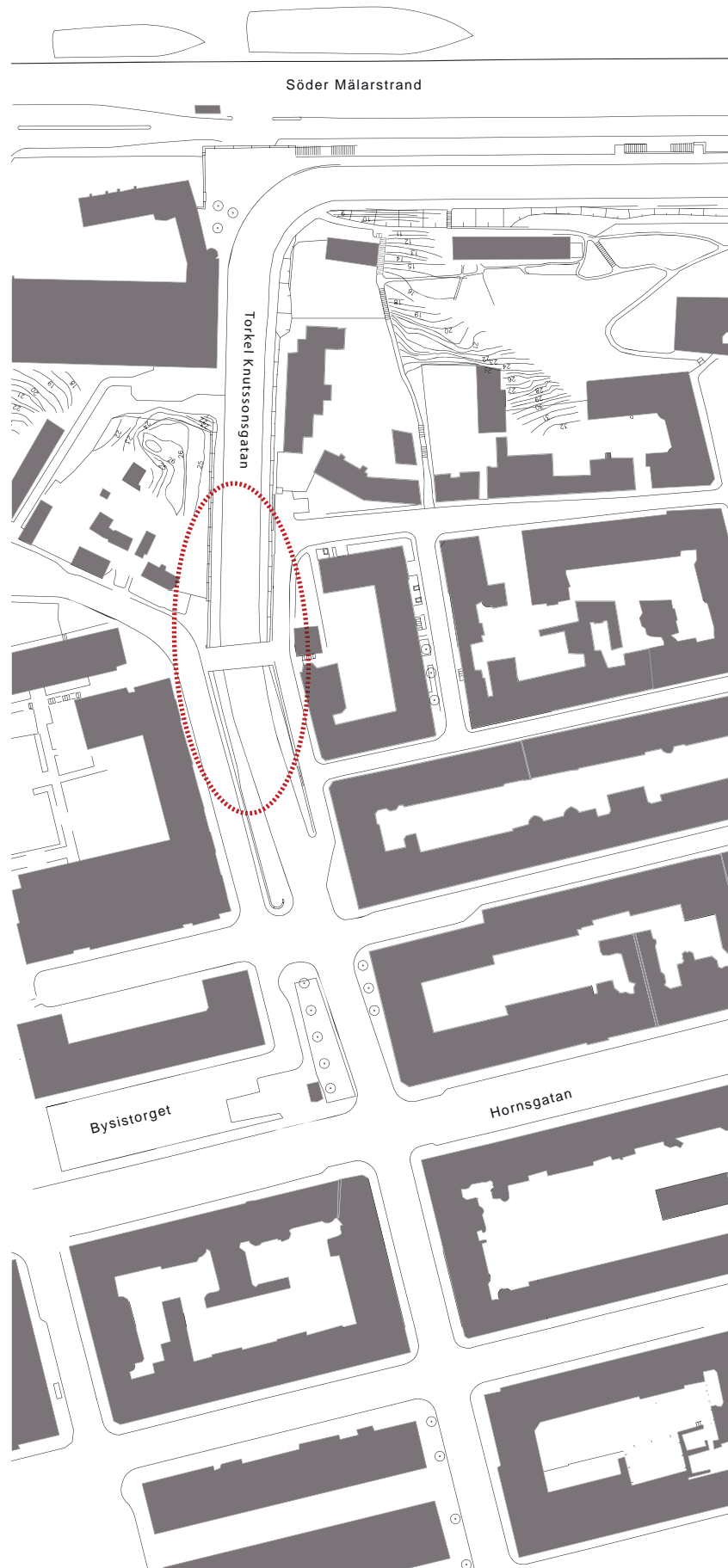

+

=

Kort historik

I slutet av 1800-talet växte ett nytt rutnätssöder fram med breda, raka gator kantade av höga stenhus. Det huvudstråk som tidigare gick längs Brännkyrkagatan försköts ner till Hornsgatan. Kvarteren upp mot Skinnarviksbergen med de små trähusen blev en bortglömd del av staden som med tiden inte fick det allra bästa rykte. *”Här luktade finkel, knivarna satt ganska löst och uteder planken i grändernas dunkel strök kvarterens skökor - berglärkorna - på spaning efter kunder. Men i de små enkla kåkarna bodde i sanningens namn också hyggligt folk som inte hade någon skuld i att området blivit en avkrok.”* (Sjöbrandt-Sylvén, 2002)

Mellan 1885 och 1889 sprängdes Torkel Knutssonsgatan genom Skinnarviksberget för att underlätta passagen ner mot Söder Mälarstrand.

I en ständig förskjutning av stråk bildas nya platser och avkrokar. Rörelsemönster bryts, nya delar av staden kommer till användning, andra förlorar en viss betydelse. På detta ställe uppstår en ny nod där två stråk förstärks och möts i ett ömsesidigt förhållande, bjuder in till att stanna eller att starta en promenad.

Stråket idag

Vattenkontakten från Hornsgatan är så gott som obefintlig i dagens läge och mälarstrandskajen är följaktligen folktom. Torkel Knutssonsgatan trafikeras mestadels av bilar, flödet av fotgängare är sparsamt. Trottoarerna i passagen mellan klippväggarna är trånga och platsen domineras av de höga murarna som tunga och svarta ger platsen en känsla av baksida.

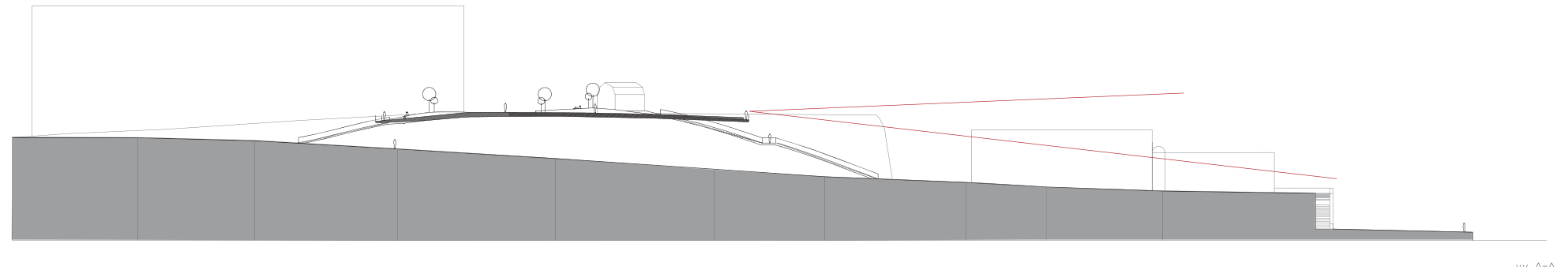
Längre ned mot vattnet, framför Münchenbryggeriet, ligger en plåtå - en magnifik plats – dock outnyttjad trots närheten till vattnet och den enastående utsikten. Muren hindrar utblickar och sittplatser saknas. Det potentiella stråket från Hornsgatan ned mot vattnet bryts både fysiskt och visuellt i flera punkter. Direkt passage från Hornsgatan ned till Söder mälarstrand är omöjlig: övergångsställen saknas, räcken, biltrafik och p-platser dominerar och blockerar. I dagsläget saknas en målpunkt nere vid vattnet. Stråket längs Söder mälarstrand utnyttjas sparsamt trots nyligen gjord renovering. Området har tidigare haft en mer betydande

Vy från Mariaberget med Centralbron och Gamla stan i bakgrunden

Münchenbryggeriet

roll i hamnverksamheten, därav de relativt påkostade trapporna ned mot Söder Mälarstrand som nu har minskat sin funktion.

Platsen för överdäckningen

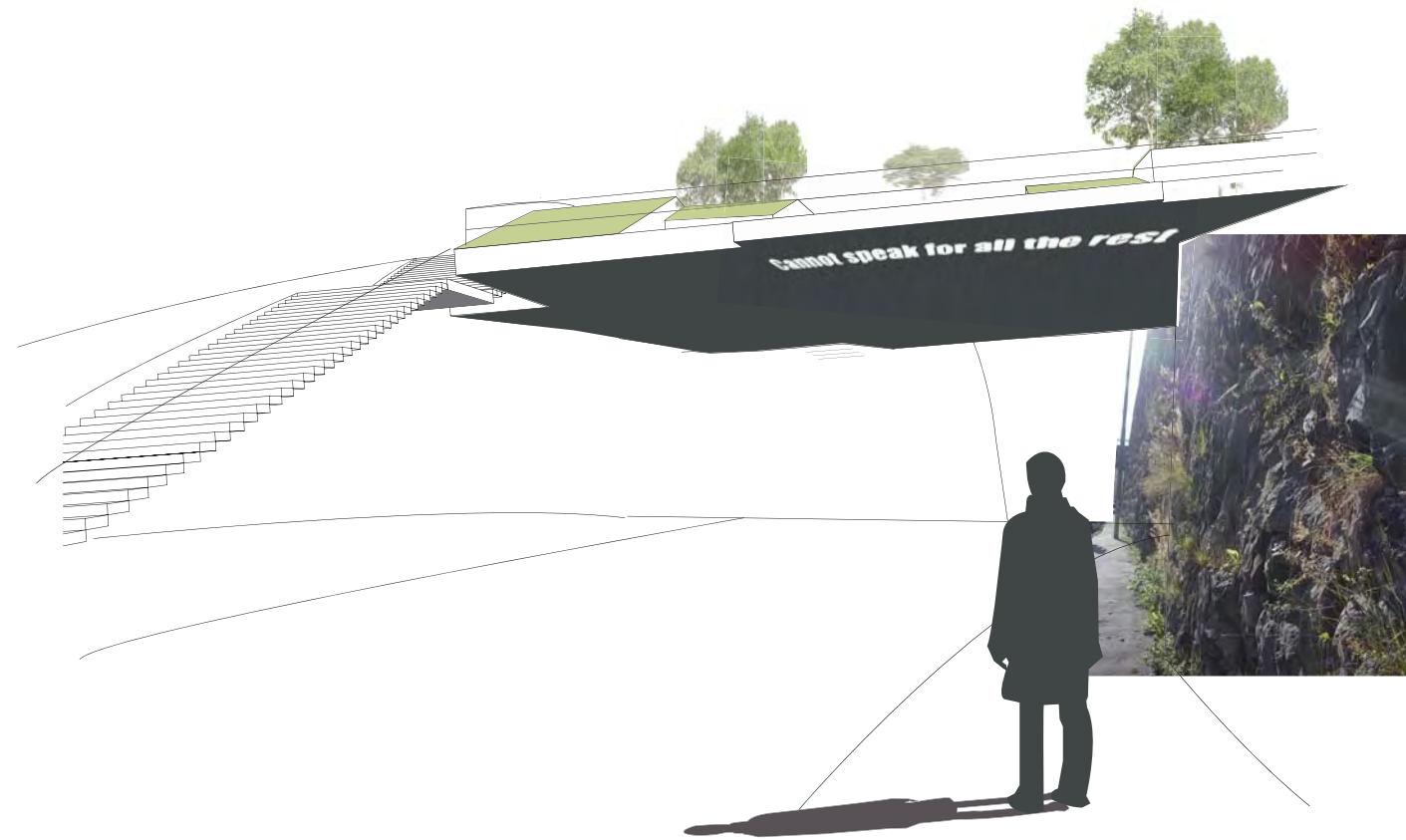
(Ibland måste man hjälpa till att synliggöra en plats...)

Passagen mellan klippväggarna med smala trottoarer känns trång. Känslan då man befinner sig uppe på Lundabron är däremot helt annorlunda. Den tunna bron som kopplar samman de båda sidorna erbjuder den öppenhet och utsikt som utsprängningen en gång tagit bort. Efter en stunds betraktande av utsikten där jag står lutad över brokanten är jag inte längre ensam, *vad kollar hon på?* Nyfikna stannar upp, som om de nyss upptäckt att det finns något att se på här. Just det! Här ser man ju vattnet och Stadshuset. Det finns där, men med brons riktning vänds man ifrån det – Münchenbryggeriet, Stadshuset, Riddarfjärden och den pulserande trafikapparaten vid Centralbron. På så sätt är den här platsen unik. Otroligt hur man på denna plats bara kan vända sig om för att åt ena hållet beskåda Hornsgatans livliga flöde och åt det andra vattnet och det rogivande avstånd och den öppenhet det skapar ... Stockholm i ett nötskal.

Platsen präglas materialmässigt av tegel, falurött, trä och puts i varma färger. De omgivande fasaderna representerar olika tidsepoker; 60-talsbetong, trähus från 1800-talet. Här möts historien i en (samtida) punkt.

Otroligt hur man på denna plats bara kan vända sig om för att åt ena hållet beskåda Hornsgatans livliga flöde och åt det andra vattnet och det rogivande avstånd och den öppenhet det skapar ... Stockholm i ett nötskal.

Det mest specifika för platsen är hur den sammanbinder olika komponenter; grönt och grått, historia och nutid, vattnets öppenhet och stadens samlade puls.

Gestaltningssprogram för platsen, Gröna vågor

Riktlinjer

Platsens egenskaper tas tillvara och förstärks genom att utnyttja och följa topografi och siktlinjer och återanvända befintliga mönster och strukturer. Platsen gör inga anspråk på att dominera och överordna sig omgivningarna utan samlar och förstärker platsens befintliga karaktärer. Besökaren tillåts att på ett avslappnat sätt upptäcka staden ur nya perspektiv och synvinklar, beskåda det offentliga livet och flödet ovanifrån och uppleva en plats dit tillträde inte har getts förut.

Utgångspunkten är att skapa en funktionell plats som relaterar till sitt sammanhang i staden. Det mest specifika för platsen är hur den sammanbinder olika komponenter; grönt och grått, historia och nutid, vattnets öppenhet och stadens samlade puls. Dessa komponenter ger tillsammans en utgångspunkt för platsens uttryck. En liten bit av förfluten tid återskapas och bildar tillsammans med de nya formerna ett samtida tillägg som bär spår av olika epoker och händelser i platsens historia.

Platsen i sig bildar ett kontinuerligt flytande rum där de upphöjda formationerna styr platsens riktning och samlar upp siktlinjer och utblickar i tittskåpsliknande kanaler.

Form

Konceptet för gestaltningen grundar sig i en platsgjuten form som tillsammans med de gröna formationerna rör sig i takt med det omgivande starkt topografiskt oregelbundna gatulandskapet.

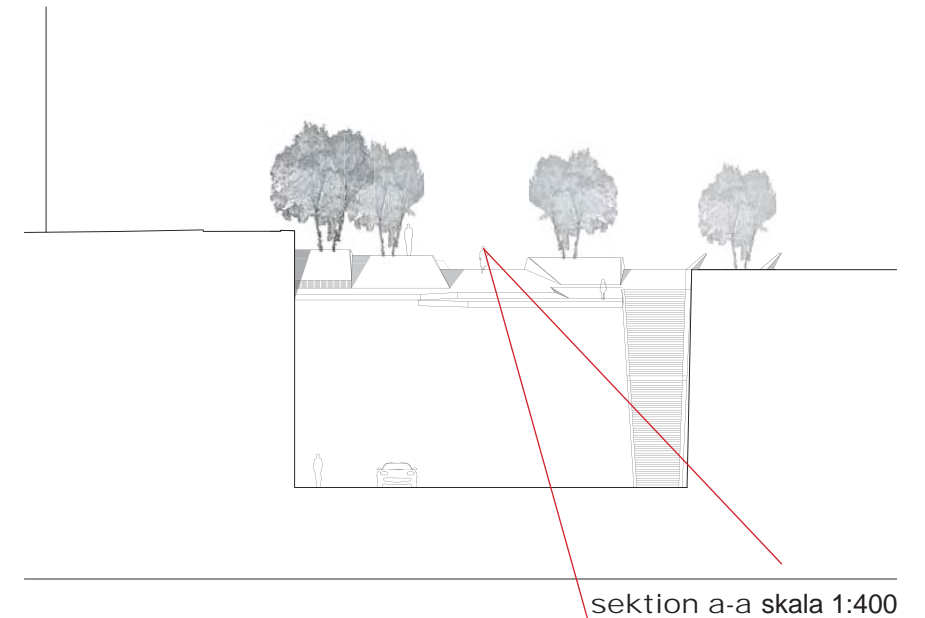
Formen inpassar sig i gatans sträckning mellan bergsväggarna och de omgivande gatornas riktning och form. Det horisontella starkt geometriska formspråket relaterar till stadens rutnät. Det vertikala formspråket är i motsats organiskt böljande liksom de befintliga gatorna som den rör sig utmed. De grönskande formationerna knyter samman det gröna stråket i öst-västlig riktning utmed klippkanten. Rummet definieras av de omkringliggande fasaderna.

De gröna formationerna rör sig upp och ned likt böljande band som tränger upp på vissa ställen genom platsen. Deras gröna sluttningar vänder sig antingen åt Hornsgatan och solen i söder eller åt utsikten mot vattnet i norr. De skulpterade formerna skapar tillsammans med platsens sammanhållna material ryggraden i gestaltningen. Utsikten framhävs av däckets brutna former. De upphöjda formationerna döljer den samtidigt som de väcker nyfikenhet genom att öppna upp och locka vidare mot platsens utkanter. Platsen i sig bildar ett kontinuerligt flytande rum där de upphöjda formationerna styr platsens riktning och samlar upp siktlinjer och utblickar i tittskåpsliknande kanaler.

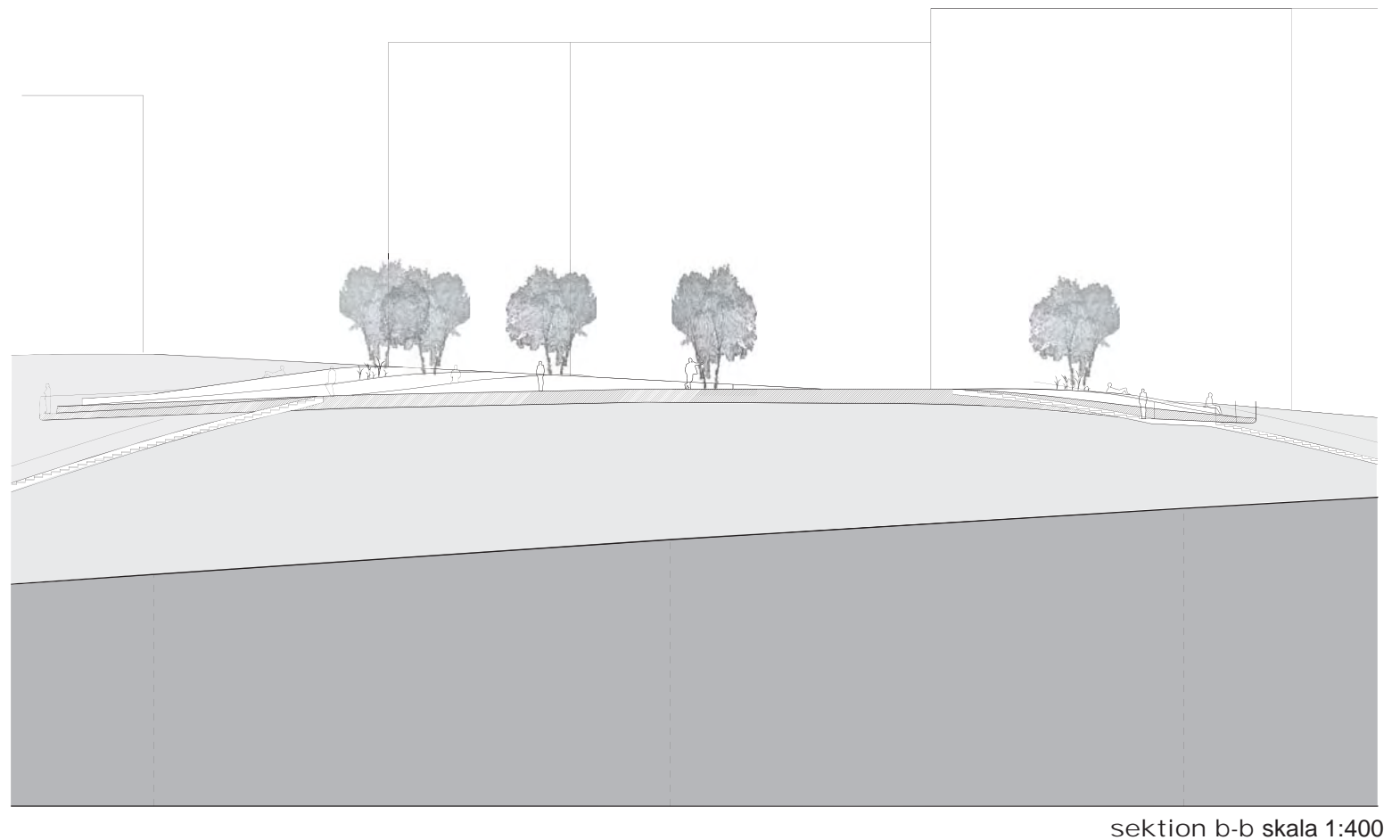
Funktion

Det lugnare tempo som platsen redan besitter utnyttjas. Tillsammans med platsens skulpturala uttryck ger detta en känsla av installation som bidrar till att den inte känns tom utan människor.

På de gröna kullarna finns gott om plats att sträcka ut sig, sola och skåda ut över staden. På kanterna och avsatserna kan man sätta sig. Platsens egna former skapar inofficiella sitt- och lekmöjligheter som tillåter ett bredare användningsområde för fler och ett fritt okonventionellt sittande utan hierarki som kan anpassas efter solens rörelser och sällskapets storlek. Detta visar hur planteringsbäddar, platsens möblering och organisation kan samspela i platsens former. Platsen ges i materialbehandling och riktningar delar med olika tempon. Variationen i ytornas storlek och material uppmuntrar till olika aktiviteter. Den stora ytan i mitten fungerar som passage i samma nivå som de omgivande gatorna och central punkt där aktiviteter och möten kan ta plats. Här knyts de två sluttande planen som

Platsens egna former skapar inofficiella sitt- och lekmöjligheter som tillåter ett bredare användningsområde för fler och ett fritt okonventionellt sittande utan hierarki som kan anpassas efter solens rörelser och sällskapets storlek. Detta visar hur planteringsbäddar, platsens möblering och organisation kan samspela i platsens former.

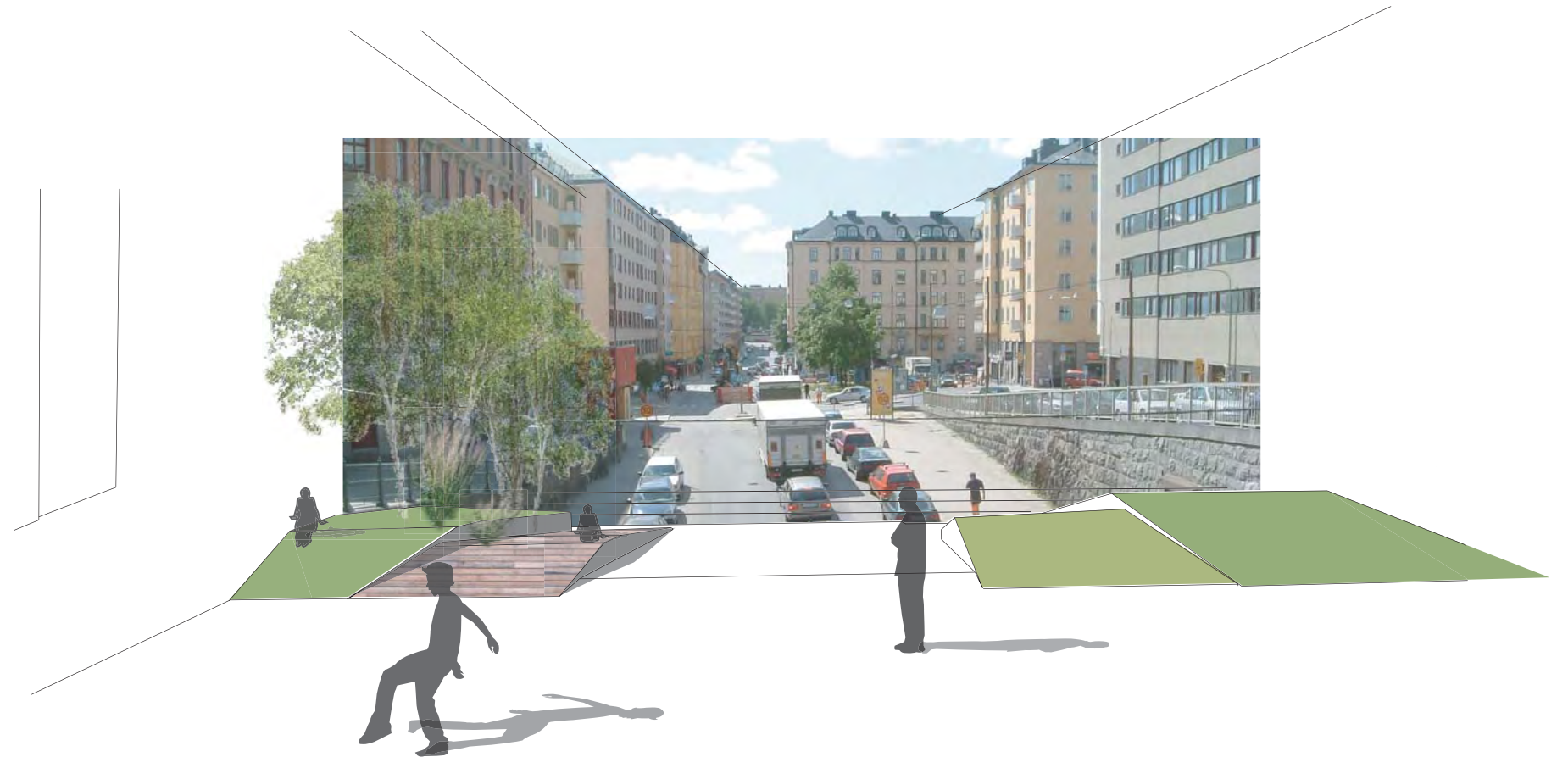

vänder sig utåt omgivningarna samman och ger utrymme för lek och möten.

Vegetation

De gröna formationerna fungerar även som växtbäddar. En utmaning med att bygga på betongbjälklag var för mig att integrera växtbäddarna i platsens gestaltning för att de inte ska upplevas som statiska och påklistrade, samt för att optimera levnadsförutsättningarna för växter och träd. Platsen i sig bidrar till att synliggöra väggarna där naturlig växtlighet tränger fram i klippskrevorna. Vegetationsvalet är inspirerat av de växter som redan nu koloniserat sig i väggarna på platsen, t ex olika sorters gräs, björk, hagtorn och örter som kärleksört, fingerört, geranium och ormbunke. Pionjärarterna återplanteras och uppmuntras att själva fortsätta sin utbredning. Växterna väver samman och överbryggat gränserna mellan det redan befintliga och den nya platsen.

Låt platsen bli sliten, väggarna övervuxna med envisa växter, låt minnen fortsätta att födas och bestå, osynliga eller fysiska för alla att beskåda. Låt platsen leva och bli en naturlig del av staden.

Vegetationsvalet är inspirerat av de växter som redan nu koloniserat sig i väggarna på platsen. Växterna väver samman och överbryggar gränserna mellan det redan befintliga och den nya platsen.

Diskussion

Syftet med arbetet var att undersöka och uppmärksamma ett för mig (och säkert många andra landskapsarkitekter och studenter) nytt ämne. Jag upplever både innan och efter arbetet att det inom ämnet fortfarande finns mer att hämta ur landskapsarkitektens kompetens och att det därför är ett ämne med stor potential. Arkitektur som yta, där fasader och tak blir möjliga att röra sig över, är något relativt nytt. Idén med att skapa artificiella landskap ovan mark har ju funnits sedan länge, det är formerna för dem som har förändrats. Sedan Babylons hängande trädgårdar via modernismens platta tak med trädgårdar har utvecklingen tagit ytterligare ett steg. Idag utgår många arkitekter från en arkitektur där det byggda utgör en beträddbar yta även exteriört, vilket kan skapa mervärden både utomhus och inomhus. Arkitektur som yta må vara en tillfällig formtrend, men som lämnar många tänkvärda möjligheter efter sig trots att formspråk och uttryck förändras.

Många av de projekt som jag valt som referenser för ämnet har kanske oftast förknippats med uppseendeväckande formtrender (Yokohamapiren, Plots och Zaha Hadids projekt till exempel). Men det som jag sett potential i är hur artificiella landskap i form av parker och torg ovan mark kan vinna yta genom att utnyttja stadens vertikala tomrum och samtidigt skapa rumsliga, sociala och ekologiska kvalitéer och samband i urbana miljöer.

Det talas allt oftare om landskapets upplösning med byggda strukturer. Detta synsätt är ett resultat av flera faktorer som tillsammans beskriver vår samtid och markerar en viktig punkt i arkitekturhistorien. I det här arbetet ville jag undersöka de möjligheter som det kan medföra för offentliga platser och därmed det offentliga livet i våra alltmer förtätade städer. Trots att jag mest fokuserat på enskilda projekt i det här arbetet tror jag att ämnet kommer till sin rätt först när man ser det ur ett mer övergripande perspektiv. Hur hela stadsstrukturer kan förändras med hybridlandskap.

Framtiden för hybridlandskap? Jag ville definiera begreppet hybridlandskap genom att söka efter de argument och tankar som visar att fenomenet är mer mångbottnat än nya anti-modernistiska former. Jag ville pröva att omsätta dem i min verklighet. De banbrytande och gränsöverskridande projekten föds ofta utomlands och ur helt andra förutsättningar än våra svenska. Ofta uppstår de

i helt andra samhällsklimat och ur en annan arkitektursyn än här i Sverige, i kombination med behov av lösningar för att hantera befolkningstillväxt och miljöproblem. En del av problematiken med förtätning och hotade offentliga rum gäller även oss och kommer förmodligen att öka i framtiden. Det är alltid lika svårt att analysera sin samtid och lika omöjligt att veta något säkert om framtiden. I dagens läge är behovet av offentliga ytor inte skriande i vare sig Stockholm eller i andra delar av Sverige men i framtiden kanske även vi måste se oss om efter nya alternativa stadsrum där aktivitet, natur och möten komprimeras ytterligare. Betydelsen av de öppna platserna i städerna kommer troligtvis att öka när storstaden växer åt alla håll och naturen blir alltmer avlägsen. Men platsbrist behöver faktiskt inte vara något argument för ytornas minskande. Platser där ingen är, som ingen ser eller uppmärksammar, kan utnyttjas och skapa nya typer av spännande rum som tillför nya kvalitéer som t ex utsikt och skapar förutsättningar för nya aktiviteter. Tillämpningen visar den potential som finns runtomkring oss, där befintliga och obefintliga ytor blir synliga, fysiska och besittningsbara.

Referensprojekt & Typologier

Vad är det då som talar för respektive emot hybridlandskap som företeelse? Vad gäller referensprojekten och typologierna har det varit svårt att utvärdera dem rättvist eftersom jag i de flesta fall inte besökt dem och sett hur de fungerar i verkligheten, liksom det faktum att vissa av dem inte ens är byggda.

Referensprojekten kan inte sägas ge en helt rättvis bild av företeelsen. De hade kunnat väljas utifrån andra kriterier och grupperas efter andra egenskaper. Det har varit svårt att definiera hybridlandskap och de projekt som kan representera det, eftersom företeelsen är så pass komplex och har många infallsvinklar. Begreppet kan förstås vidareutvecklas. Referensprojektens och typologiernas huvuduppgift i det här arbetet är att fungera som inspiration och visa exempel på olika initiativ, både visionära och verkliga. I stort sett har jag försökt att hålla mig till 2000-talsprojekt, de flesta omtalade och relativt välkända. Många av dem är dessutom ett resultat av det nya formspråk som för tankar till det av naturliga processer formade landskapet. Andra exempel, som Museumplein, är exempel ur verkligheten som lyckats och som jag tagit med av den anledningen. Men för att förstärka företeelsens aktualitet har jag försökt att välja projekt som representerar ett nytt synsätt till skillnad från efterhandstillägg såsom gröna tak.

Typologierna

En insikt efter arbetet är att oavsett typologi så fungerar referensprojekten på olika sätt mest på grund av deras läge och specifika förutsättningar. Referensprojekten kan alltså inte utvärderas efter den typologiska indelningen. Gemensamt har de olika typologierna att de tillför olika kvalitéer. Dessa kvalitéer som till exempel utsikt och vegetation kan göra platserna till attraktioner i sig, vilket gäller för de flesta av referensprojekten. Men när man talar om offentliga platser är ju just deras offentliga karaktär av största vikt för att de ska fylla sin funktion. Det är en aspekt av arbetet som vore intressant att fördjupa. En uppenbar nackdel med offentliga platser ovan mark är ju att det naturliga flöde av människor som karaktäriserar offentliga platser och berättigar deras existens ofta går förlorad.

Istället för att anpassa sig till befintliga ytor har man sett kvalitéer i det icke-fysiska, i platser som kanske inte ens kan sägas existera idag. I min tillämpning ville jag illustrera detta, var ett hybridlandskap kan behövas, vad det kan tillföra och hur det kan utformas. Hybridlandskap fungerar inte som någon patentlösning överallt. Det måste finnas förutsättningar för det folkflöde som karaktäriserar offentliga platser och ett läge där den kan skapa mervärde, förbättra kommunikationer eller rumsliga kvaliteter. Med min tillämpning visar jag hur en överdäckning kan förändra rörelsemönster och skapa nya flöden som hindras av fysiska och visuella barriärer, som att släppa upp en fördämning.

Till skillnad från de flesta övriga typologier kan överdäckningen skapa samband. Det är en viktig insikt jag gjort under arbetet, att det förutom att spara yta faktiskt är sambanden som kan argumentera för hybridlandskap och det är också där som en stor potential finns. Ett exempel är den enorma sammanlänkande effekt som ett obrutet öppet parkstråk på en oanvänd järnvägsräls ovan mark genom New Yorks stadsdelar faktiskt innebär. Landskap ovan mark är i sig inte det viktiga. Det är behovet som skapar dem, sambanden de kan skapa och möjligheterna de för med sig där det råder brist på markyta. Hybridlandskap behöver heller inte specifikt vara ett fenomen för storstaden även om urbana miljöer utgjorde avgränsningen i mitt arbete. Där ändringar av den befintliga infrastrukturen blir för komplicerade får nya stadsrum helt enkelt anpassa sig till de givna förutsättningarna, vilket även min tillämpning visar. Sambanden blir det viktiga - ekologiska, sociala och rumsliga samband.

Samarbete

Det jag intresserar mig särskilt för är hur utformningen av offentliga platser kan integreras i gestaltningen av det byggda. Det handlar om en gemensam vision och ett samarbete mellan den som ritar bygganden och den som ritar utemiljön.

I början av projektet citerar jag Rem Koolhaas som hävdar att skillnaden mellan landskapsarkitekt och arkitekt kommer att försvinna i framtiden. Visst kan det ligga mycket i det, hans citat säger mycket om den samtida utvecklingen och gränsernas upplösning. Landskapsarkitektens yrkesroll inom den urbana domänen har växt sig allt starkare, samtidigt som byggnadsarkitekternas intresse för landskapet nu sträcker sig långt längre än som vita frigolitkurvor. Det är uppenbart att gränserna blir alltmer diffusa. Men tvärtom tror jag snarare att landskapsarkitektens roll kommer att fortsätta att öka i betydelse i framtiden, att vår specialkompetens blir allt viktigare och istället att ett ännu närmare samarbete i olika konstellationer med gemensamma visioner blir en självklarhet. När landskapsarkitektur och arkitektur kan integreras kan de nya intressanta lösningarna skapas.

Referenser

Referenser

Alton, Peder, 2004 DN 28 november *Arkitektur för den nya staden*

Andersson, T, 2002 Edition Topos: Plätze / Urban squares *Every space has a place*. Birkhäuser

Brands, Bart & Loeff, Karel, 2001 Edition Topos: Stuck, Stein und Stahl *Holland: Hardware versus software*. Birkhäuser

Foreign Office Architects, 2000 2G nr 16

Foreign Office Architects, 2003 *Phylogenesis – foa’s ark*. Actar

Gausa, Manuel i Guallart, Vicente, 2004 *Sociópolis*. Actar

Giro, Christophe, 2004 Topos nr 49 December *Developments in landscape architecture in Europe*

Gora, Monica, 2002 Area nr 2 (”öppenhet”) *Torget’s encyklopedi*

Gunne, Nina, 2004 Arkitekten nr 11 *Byggda berg på biennalen*

Gyllenberg, Eva-Karin, 2005 DN 18 september *Playa föreslås ge nytt liv åt Munkbrokajen*

Isling, Bengt, 1998 *Moderna landskap*, utställning Arkitekturmuseet folder

Kling, Anders, 2002 Area nr 2 *Urban djungel i New York*

Lootsma, Bart, 1999 *Synthetic Regionalization* i Corner, James ed., 1999

Recovering Landscape – Princeton Architectural press

Lootsma, Bart, 2003 i Brayer, Marie-Ange & Simonot, Béatrice, *Earth buildings*.

Thames & Hudson

Melin Mandre, Benjamin, 2004 SvD 25 september *Arkitektur som pressar gränserna*

Mostafavi, Mohsen ed., 2003 *Landscape Urbanism*, AA Publishing

Schäfer, Robert, 1998 *Moderna landskap*, utställning Arkitekturmuseet folder

Sjöbrandt, Anders & Sylvén, Björn, 2002 *Stockholm - staden som försvann 2*.

Natur och Kultur

Spens, Michael, 2003 *Modern Landscapes*, Phaidon

Stähle, Alexander, 2002 Area nr 2 *Tät stad kräver urban grönska*

Wall, Alex, 1999 *Programming the Urban Surface* i Corner, James ed., 1999

Recovering Landscape – Princeton Architectural press

Muntliga

Söderblom, Pär Föreläsning *Gröna tak* Ultuna den 25 maj 2005

Yeang, Ken Föreläsning *Green Design* Istanbul den 7 juli 2005

Bildkällor

Se respektive kontors hemsida:

Projekt referenser

Arriola & Fiol Spanien

van Berkel & Bos Nederländerna

Diller Scofidio + Renfro USA

Field Operations USA

Foreign Office Architects Storbritannien

Manuel Gausa Spanien

MVRDV Nederländerna

NOD – Natur-Orienterad-Design

OMA Nederländerna

Plot Architects Danmark

Snøhetta Norge

Sven-Ingvar Andersson

Zaha Hadid Storbritannien

Tack till

Klas och Göran, Morten, Kalle och Jonas på N59 arkitekter, Stina, Robert. För

kommentarer, specialkunskaper, genomläsning och engagemang.